

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra**

Gerdos Kasputytės,
V kurso, komercinės teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

Sutarties pakeitimas

Vadovas: Asist. Stasys Drazdauskas

Recenzentas: Asist. Jūratė Truskaitė

Vilnius 2008

Turinys

Įvadas	2
1. SUTARTIES PAKEITIMO SAMPRATA	4
1.1 Sutarties pakeitimas kaip sutarties laisvės principo išraiška.....	4
1.2 Sutarties pakeitimas, kaip <i>pacta sunt servanda</i> principo išimtis	6
2. SUTARTIES PAKEITIMO INSTITUTO REIKŠMĖ.....	8
3. SUTARTIES PAKEITIMO SANTYKIS SU KITOMIS TEISIŲ GYNIMO PRIEMONĖMIS	12
4. SUTARTIES PAKEITIMO BŪDAI IR FORMOS.....	14
4.1 SUTARTIES PAKEITIMAS BENDRU ŠALIŲ SUTARIMU.....	14
4.1.1 Sutarties pakeitimo, priimamo bendru šalių susitarimu, formos	16
4.1.2 Kiti sutarties pakeitimo galiojimui keliami reikalavimai.....	20
4.2 VIENAŠALIŠKAS SUTARTIES PAKEITIMAS	21
4.3 SUTARTIES PAKEITIMAS TEISMO TVARKA	23
4.3.1 Sutarties pakeitimas esant esminiam sutarties pažeidimui	27
4.3.2 Sutarties pakeitimas sutartinių įsipareigojimų vykdymo aplinkybių pasikeitimo atveju	33
4.3.3 Sutarties pakeitimas esminės šalių nelygybė atveju	43
5 KITŲ TREČIŲJŲ ASMENŲ TEISĖS PAKEISTI SUTARTĮ	51
Išvados	56
Literatūros sąrašas.....	57
Santrauka.....	64
Summary	65

Ivadas

Temos aktualumas. Šiuolaikinės, privačia iniciatyva grindžiamos, rinkos ekonomikos sąlygomis civilinė sutartis yra pagrindinė asmens egzistavimo ir saviraiškos visuomenėje, interesų realizavimo priemonė. Sparti sutartinių santykių įgyvendinimo aplinkos raida bei vis sudėtingesnių sutarčių šalių poreikių dinamiškumas lemia, jog pradinės susitarimo sąlygos neužtikrina sklandaus sutartinių prievolių įgyvendinimo. Atsižvelgiant į kylančius naujus sutarčių teisės prioritetus, orientuotus į sutartinių santykių išsaugojimą bei tęstinumą, galimybė naudotis sutarties pakeitimu įgauna ypatingą prasmę. Instituto pagrindu garantuojamas sutarties šalių įsipareigojimų lankstumas bei jo, kaip teisių gynimo priemonės vaidmuo, įgalina įgyvendinti sutartinių teisinių santykių prigimtį ir tikslingai siekti esminio šalių bendradarbiavimo rezultato.

Sutarties pakeitimo institutas praktiškai nėra analizuojamas Lietuvos teisės teoretikų, negausi ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso numatytas reglamentavimas taip pat gana abstraktus, įtvirtinami vertinamojo pobūdžio instituto taikymo pagrindai. Tačiau, dėl minėto veiksmingo pasinaudojimo sutarties pakeitimu poreikio, instituto turinio bei taikomumo aiškumas yra itin svarbus.

Darbo tikslas. Pagrindinis šio darbo tikslas – atskleisti sutarties pakeitimo instituto realizavimo galimybes ir išanalizuoti su tuo susijusias problemas.

Darbo objektas. Magistro darbe, išsamaus tyrimo tikslais, visų pirma pateikiama sutarties pakeitimo samprata. Instituto reikšmės bei santykio su kitomis teisių gynimo priemonėmis analizės pagrindu siekiama atskleisti aktualų sutarties pakeitimo vaidmenį sutartiniuose santykiuose. Kitose darbo dalyse koncentruojamasi į galimų instituto įgyvendinimo būdų išsamų nagrinėjimą. Remiantis sutarties pakeitimo instituto teisiniu reglamentavimu Lietuvoje, mokslinė literatūra, teismų praktika, analizuojamos realios sutarties pakeitimo taikymo galimybės ir sąlygos bei probleminiai šių klausimų aspektai. Svarbią darbo dalį užima trijų sutartinių santykių išsaugojimui itin didelę grėsmę keliančių atvejų – esminio sutarties pažeidimo, sutartinių įsipareigojimų vykdymo aplinkybių reikšmingo pasikeitimo bei esminės šalių nelygybės – tyrimas sutarties pakeitimo aspektu.

Tyrimo metodai. Magistro darbe, analizuojant sutarties pakeitimo įgyvendinimo galimybes ir problemas, naudojami teoriniai bei empiriniai metodai. Analitinio metodo pagrindu pateikiama tiriamo instituto samprata, jo įgyvendinimo būdų bei formų analizė.

Išsamaus teorinės bei praktinės medžiagos nagrinėjimo darbe metu taikyti mokslinio pažinimo bei tiriamieji metodai. Remiantis sisteminiu metodu keliamos magistro darbe tiriamų klausimų praktinės problemos, formuluojamos išvados ir apibendrinimai. Lyginamasis metodas naudojamas siekiant atskleisti ir įvertinti sutarties pakeitimo instituto vaidmenį ir realizavimo galimybių problemas, gretinant galias tradicijas ir patirtį sutarčių teisės reglamentavimo srityje turinčių bendrosios teisės bei kai kurių civilinės teisės valstybių (Vokietijos, Prancūzijos) teisės sistemose egzistuojančius požiūrius. Šiuo metodu taip pat remtasi analizuojant sutarties pakeitimo kaip teisių gynimo priemonės pasireiškimą kitų teisėtų lūkesčių ir interesų apsaugą užtikrinančių, Lietuvos teisėje numatytų institutų kontekste. Magistro darbo vientisumą ir išsamumą padėjo pasiekti loginio bei, jau minėto, sisteminio metodų darna.

Tyrimo šaltiniai. Atsižvelgiant į tai, jog sutarties pakeitimo klausimais Lietuvos doktrinoje pasisakyta itin nedaug, rašant magistro darbą daugiausiai buvo naudotasi užsienio teisine literatūra bei straipsniais periodiniuose leidiniuose. Nagrinėjant sutarties pakeitimo įgyvendinimo sąlygas ir su tuo susijusias problemas remtasi Lietuvos Respublikos civilinio kodekso¹ (toliau - CK) nuostatomis bei jo nuostatas aiškinančiais atitinkamais CK komentarais, UNIDROIT principais, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo suformuluotomis taisyklėmis bei išaiškinimais.

¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais), Valstybės žinios, 2000, Nr.74-2262.

1. SUTARTIES PAKEITIMO SAMPRATA

Lietuvos teisėje sutarties pakeitimas yra suvokiamas kaip “kitoks, nei buvo pirminėje sutartyje, tam tikrų jos sąlygų reguliavimas, pavyzdžiui, kainos sumažinimas ar padidinimas, atsiskaitymų tvarkos, įvykdymo vietos, terminų ir panašiai pakeitimas”.²

Nepaisant to, jog sutarties pakeitimo instituto įgyvendinimo galimybės bei formos įvairių valstybių teisės sistemose skiriasi, jo turinys suvokiamas panašiai, paprastai apibrėžiant jį kaip tai tam tikrą susitarimą dėl sutartyje numatytų teisių ir pareigų modifikavimo.³

Sutarties pakeitimo instituto sampratą galima apibrėžti dviejų sutarčių teisės principų kontekste.

1.1 Sutarties pakeitimas kaip sutarties laisvės principo išraiška

Šiuolaikinėje civilinėje teisėje pripažįstama, kad civilinių santykių dalyviai yra lygūs ir laisvi sukurti civilines teises ir pareigas sudarydami sandorius (sutartis).⁴ Moderniose privatinės teisės sistemose, grindžiamose liberalizmo idėjomis, tokie šalių sudaryti susitarimai pripažįstami privalomais ir jiems užtikrinama teisminė gynyba. Tokio sutarčių traktavimo pagrindas yra laisvai ir aiškiai, nepriklausomai nuo valstybės ar kitų socialinių galių įtakos, išreiškiamas asmenų valia, ketinimas sukurti tarpusavio teises ir pareigas.

Civilinių santykių dalyvių galimybė nustatyti tarpusavio įsipareigojimus sutarčių teisėje vadinama sutarties laisvės principu. Jis teisės doktrinoje dar vadinamas šalių autonomijos principu, sutartiniuose santykiuose pasireiškia trimis pagrindiniais aspektais:

- 1) šalių teise sudaryti sutartį;
- 2) teise pačioms nustatyti įstatymo imperatyvioms normoms, gerai moralei ir teisės principams neprieštaraujantį sutarties turinį bei
- 3) teise atsisakyti sudaryti sutartį.⁵

Šis principas – tai sukonkretinta išraiška tokių Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintų vertybių, kaip asmens laisvė (21 straipsnis), nuosavybės

² MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis.* 1-asis leid., Vilnius: Jusititia, 2003, p. 300

³ BEALE, H. G.; BISHOP, W. D.; FURMSTON, M. P. *Contract. Cases and Materials.* 5th ed. Oxford, 2008, p.846

⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 21d. nutartis c. b. *UAB „Ashburn International“ v. UAB „Maxima Lt“* Nr. 2A-577/2007, kat. 24.1, 42.11.1, 55

⁵ *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis.* Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 110

neliečiamumas (23 straipsnis), asmens ūkinės veiklos laisvė (46 straipsnis). Taigi sutarčių sudarymo laisvė gali būti vertinama kaip konstitucinio lygmens garantija.⁶ Tai būtina sėkmingo rinkos funkcionavimo bet kurioje valstybėje sąlyga, nes tik pripažįstant sutarties šalių laisvę yra galima verslo laisvė, grindžiama privačia iniciatyva ir atsakomybe.⁷

Reikėtų pastebėti, kad sutarties šalių laisvės nustatyti sutartinius įsipareigojimus realizavimas neapsiriboja tarpusavio teisių ir pareigų pradinėje sutartyje apibrėžimu. Negalima paneigti galimybės, jog gali susiklostyti situacija, kai šalių sudaryta sutartis bus laisvos jų valios ir susitarimo rezultatas, atitinkantis visus privalomus įstatymų reikalavimus, tačiau teisingumo požiūriu tokia sutartis jos sąlygų prasme bus netinkama. Pavyzdžiui, šalių tarpusavio teisės ir pareigos bus aiškiai nelygiavertės arba iš sutarties kylanti rizika bus padalijama konkrečiai vienos iš šalių nenaudai. Šalims ar vienai iš jų nepriimtinos sutarties sąlygos gali egzistuoti jau sutarties sudarymo metu arba jų netinkamumas paaiškėti perėjus į sutarties vykdymo stadiją.

Taip pat galimi atvejai, kai vykdant susitarimą atsiranda nenumatytų kliūčių, kadangi viena iš sutarties šalių dėl kažkokių priežastčių nevykdo savo įsipareigojimų, juos vykdo nevisiškai, nelaiku, netinkamoje vietoje ar kitu netinkamu būdu. Pavyzdžiui, sutarties vykdymo aplinkybės kardinaliai pasikeičia ir daro neįmanomą, gerokai sudėtingesnę ar ekonomiškai nepateisinamą tolesnę sutartinių įsipareigojimų įgyvendinimą.⁸

Dažniausiai šalys yra linkę spręsti susidariusias problemas, išsaugoti sutartinius santykius ir taip pasiekti jų interesus labiausiai atitinkantį susitarimo realizavimo tikslą. Atsižvelgiant į tai, kintančios sutarties vykdymo sąlygos, šalių interesai ar minėti sutarties defektai gali sąlygoti sutarties nuostatų koregavimo poreikį.⁹

Sutarties sąlygų transformavimas, kvalifikuojamas kaip sutarties pakeitimas, bus tiesioginis šalių teisės laisvai nustatyti tarpusavio teises ir pareigas (sutarties turinį) atspindys.

Kita vertus, sutarties turinys gali būti keičiamas ne tik pačių šalių. Būtent todėl, jog laisvi ekonominiai santykiai automatiškai nesukuria pusiausvyros ir darnos,¹⁰ ši teisė atitinkamais atvejais gali būti perduodama teismui ar kitiems tretiesiems asmenims,

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai*. Vilnius, 1996m. lapkričio 20d.

⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. gruodžio 21d. nutartis c. b. *UAB „Ashburn International“ v. UAB „Maxima Lt“* Nr. 2A-577/2007, kat. 24.1, 42.11.1, 55

⁸ BRADGATE, R. *Commercial Law*. London: Butterworths, Lexis Nexis, 2000, p. 102

⁹ HALSON, R. *Contract Law*. s.l.: Longman Law Series 2001, p. 318

¹⁰ ZWEIGERT, K.; KOTZ, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 279

pavyzdžiui, arbitražui. Minėtiems subjektams nustačius naujus ar pakoregavus jau esamus sutartinius įsipareigojimus, jie sutarties šalims tampa privalomi. Tokiu atveju sutarties pakeitimo institutas turėtų būti suprantamas kaip sutarties laisvės principą ribojantis veiksnys.

1.2 Sutarties pakeitimas, kaip *pacta sunt servanda* principo išimtis

Pacta sunt servanda yra pagrindinis bet kurios teisės sistemos principas.¹¹ Pagal šį principą, kiekviena įsigaliojusi sutartis yra privaloma jos šalims ir šalys privalo sąžiningai ją vykdyti.¹² Sutartis yra sutartinių prievolių atsiradimo pagrindas ir siekiamas tikslas gali būti įgyvendintas tik laikantis susitarimo pagrindu prisiimtų įsipareigojimų. Pažymėtina, kad šalims privalomos elgesio taisyklės gali būti įtvirtintos ne tik tiesiogiai sudaryto susitarimo tekste, bet jas gali nulemti pati sutarties esmė ar dispozityvios teisės normos. Sutarties privalomumo ir vykdytinumo principas yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.189 straipsnio 1 dalyje, nurodančioje, kad sutartis šalims turi įstatymo galią. Vadinasi, šalys privalo laikytis sutarties sąlygų ir jas vykdyti taip, kaip turi būti vykdomos visuotinas elgesio taisyklės nustatančios įstatymų nuostatos.¹³ Kita vertus, besąlygiškas principo *pacta sunt servanda* laikymasis tam tikrais atvejais galėtų reikšti protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principų pažeidimą. Todėl, siekiant sutartiniuose santykiuose išlaikyti interesų pusiausvyrą, yra pateisinamos tam tikros sutarties privalomumo ir vykdytinumo principo išimtys.¹⁴

Jau buvo minėta, kad sutarties sudarymo laisvė suprantama pirmiausia kaip laisvas jos šalių valios reiškimas siekiant sudaryti sutartį. “ Tai yra teisė savarankiškai, kartu su kontrahentu spręsti sutarties turinio klausimus, nepažeidžiant atitinkamų imperatyvių įstatymo reikalavimų, nevaržant kitų asmenų teisių ir laisvių”.¹⁵ Tačiau sutarčių laisvės principas leidžia šalims ne tik sudaryti sutartį, bet ir pakeisti jau sudarytoje sutartyje sulygtas sąlygas, kad jos atitiktų tikrąją šalių valią, neprieštarautų imperatyvioms įstatymo normoms, bendriems civilinės teisės principams bei sudaromos

¹¹ Europos Teisingumo Teismo 1998 m. birželio 16 d. sprendimas byloje Case C-162/96 A. *Racke GmbH & Co. v. Hauptzollamt Mainz*.

¹² 1969 m. gegužės mėn. 23d. Vienos konvencija dėl sutarčių teisės (Valstybės žinios, 2002, Nr.13-480), 26 straipsnis

¹³ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis*. 1-asis leid., Vilnius: Jusititia, 2003, p. 243

¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 19 d. nutartis c. b. *G.Brencius v. UAB “Ūkio investicinė grupė”* Nr. 3K-3-612/2003, kat. 16.3.2.1; 21.2.2.1; 40.13

¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai*. Vilnius, 1996m. lapkričio 20d.

sutarties esmei.¹⁶ Taigi suteikimas šalims teisės pakeisti sutartį yra išimties iš *pacta sunt servanda* principo darymas.

¹⁶Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio 24 d. nutartis c. b. *UAB "Sauluva" v. B. R.* Nr. 3K-3-296/2006, kat. 21.4.2.7; 42.8; 42.11.2; 50.1; 50.5

2. SUTARTIES PAKEITIMO INSTITUTO REIKŠMĖ

Teisės sistemoje kiekvienas institutas turi tam tikrą jam būdingą tikslą. Sutarties pakeitimo normos veikia sutartinius santykius terpėje nuo jų susiformavimo iki pasibaigimo. Tokio reguliavimo reikšmė gali būti įvairiapusiška.

Bendriausia prasme, darbe aptariamo instituto paskirtis yra spręsti sutarties vykdymo metu kilusias problemas ir neaiškumus, nepriklausomai nuo to, jas sąlygoja pačios sutarties trūkumai, pakitę šalių ketinimai ar sutartinių santykių įgyvendinimo aplinkos pokyčiai.

Sutarties pakeitimas svarbų vaidmenį atlieka sutarties šalių santykiuose ir kartu lemia sėkmingą šiuolaikinės rinkos ekonomikos funkcionavimą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, jog sutarties pakeitimas užtikrina sutartinių santykių stabilumą, o tai yra sutartinių santykių šalių subjektinių teisių apsaugos, asmenų tikrumo dėl jų teisinio saugumo, teisinės padėties apibrėžtumo sąlyga.¹⁷ Tačiau teisės doktrinoje sutinkama ir neigiamą sutarties instituto reikšmę pabrėžiančių nuomonių.

Galimybės pasinaudoti sutarties sąlygų modifikavimu svarba atsispindi tęstiniuose sutartiniuose santykiuose. Pastarieji pasižymi bendru laiko elementu ir jam būdingomis pasekmėmis. Šalių atliekamas procesų reguliavimas, forminamas sutartimi, yra ribotas, ne visa apimantis. Pripažįstama, kad sutartis iš prigimties nėra išsami, kad jai būdingas tęstinumas.¹⁸ Sutartį sudarančios šalys nėra visa žinančios. Informacijos neturėjimas ar nepakankamumas, su sutartinių įsipareigojimų vykdymu susijusių procesų priklausomumas nuo ateities įvykių nulemia, jog jos ne kiekvienu atveju gali numatyti sutarties vykdymui ateityje iškiliančias kliūtis.¹⁹

Kita vertus, net jei susitarimo šalys gali identifikuoti tikėtinas sutartinių įsipareigojimų vykdymo problemas, pastarųjų sprendimo variantų nustatymas sutartyje pareikalautų daug laiko ir išlaidų. Svarbu ir tai, jog numatomi sunkumai ne visada materializuojasi. Tokiu atveju šalių pastangos smulkmeniškai reglamentuoti tarpusavio santykius nepasiteisins.²⁰

Taigi esant įstatyme numatytai galimybei pasinaudoti sutarties pakeitimo institutu šalys bus tikros, jog vykdymo sunkumus galės išspręsti koreguodamos sutarties nuostatas

¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. birželio 29 d. nutartis c. b. J. *Zolotariovas v. UAB "Baldras"* Nr. 3K-P-346/2004, kat. 37.8; 45.7

¹⁸ DRAZDAUSKAS, Stasys. *Favor contractus* principas Lietuvos sutarčių teisėje. *Teisė*, 2007, nr. 64, p. 22

¹⁹ NASSAR, Nagla. *Sanctity of Contracts Revisited*. Dordrecht, Boston, London [interaktyvus]. 1995 [žiūrėta 2008m. vasario 26d.], p. 170 Prieiga per internetą: <http://www.tldb.net/>

²⁰ HALSON, R. *Contract Law*. s.l.: Longman Law Series 2001, p. 320

derybų būdu, o papildomą dėmesį ir lėšas skirti ne detaliam sutartinių įsipareigojimų nustatymui sutartyje, bet tinkamam sutarties vykdymui.

Reikėtų atkreipti dėmesį, jog teiginys dėl efektyvesnio išlaidų panaudojimo doktrinoje kartais naudojamas sutarties pakeitimo instituto trūkumams, o ne privalumams pabrėžti. Akivaizdu, kad sutarties pakeitimo procedūra taip pat reikalauja nemenkų sąnaudų: laiko deryboms, išlaidų tretiesiems asmenims, jei keičiama ne šalių susitarimu, ir pan. Kai vykdam sutartį neiškyla žymesnių aktualios verslo aplinkos pakitimų ar kai pačiose sutartyse numatytas aiškus rizikos tarp šalių pasidalijimas, sutarties nuostatų modifikavimas ir tam skirtos išlaidos būtų nepagrįstos. Tokiose situacijose preziumuojama, kad šaliai už prisiimtą riziką yra atitinkamai kompensuojama iš sutartinių santykių gaunama nauda. Jos ketinimas permesti atsakomybės našta kitai šaliai pasitelkiant sutarties sąlygų koregavimo priemonę, kaip lanksčią rizikos paskirstymo formą, neturėtų būti pateisinamas.²¹

Pažymėtina, kad sudarant kai kurias sutartis tikimasi, jog jų konkretus turinys vystysis bėgant laikui,²² taigi jų reguliavimas visa apimančiomis sutarties nuostatomis yra ne tik neįmanomas, bet ir nepraktiškas. Siekiant išsaugoti tokių sutartinių santykių stabilumą, būtinybė ateityje peržiūrėti sutarties sąlygas neišvengiama.

Pavyzdžiu galėtų būti tam tikros žaliavos, naudojamos kito galutinio produkto gamybai, pirkimo – pardavimo sutartis. Jeigu tokia sutartis yra tęstinė, gamintojas, nebūdamas tikras dėl galimo jo gaminamo produkto paklausos kitimo ateityje, sudarydamas pagrindinės žaliavos pirkimo - pardavimo sutartį, turėtų siekti tam tikro lankstumo. Derėdamasis dėl perkamos žaliavos kiekio nustatymo sutartyje, galėtų siūlyti įtraukti ir sąlygą dėl galimo tokios žaliavos pirkimo apimčių koregavimo. Tokia nuostata padėtų įgyventinti planuotus ir naujai susiformavusius šalies poreikius bei išsaugoti sutartinių santykių tęstinumą.

Sutarties lankstumo poreikis paprastai nekyla ir sutarties pakeitimas šiuo požiūriu neatlieka reišmingo vaidmens, kai sudaromos sutartys, kurių veikimą galima aiškiai ir išsamiai apibrėžti. Paprastai tokios yra trumpalaikės, vienkartinio vykdymo sutartys, kurioms būdinga ribota sutarties šalių sąveika, nereikalaujanti bendradarbiavimo ateityje.²³ Jos sudaromos tarp dviejų šalių, nesusiję ir neįtraukiančios trečiųjų asmenų

²¹ BEALE, H. G.; BISHOP, W. D.; FURMSTON, M. P. *Contract. Cases and Materials*. 5th ed. Oxford, 2008, p.876

²² NASSAR, Nagla. Sanctity of Contracts Revisited. Dordrecht, Boston, London [interaktyvus]. 1995 [žiūrėta 2008m. vasario 26d.], p. 170 Prieiga per internetą: <http://www.tldb.net/>

²³ BEALE, H. G.; BISHOP, W. D.; FURMSTON, M. P. *Contract. Cases and Materials*. 5th ed. Oxford, 2008, p. 886

interesų. Tai susitarimai dėl nesudėtingų, lengvai apibūdinamų ir pamatuojamų dalykų, pavyzdžiui, knygos pirkimo – pardavimo sutartis. Tačiau ir tokio pobūdžio susitarimuose sutarties pakeitimo instituto svarba neginčijama – jis gali atlikti teisių gynimo priemonės funkciją.

Visų pirma, sutarties pakeitimo pagalba apsaugomi teisėti šalių lūkesčiai. Pažymėtina, jog asmenys, sudarydami sutartis, paprastai gali turėti neapibrėžtą su jomis susijusių motyvų skaičių.²⁴ Realizuodami sutartines teises ir pareigas, jie turi ribotą galimybę kartu įgyvendinti ir subjektyvias viltis - sutartiniams santykiams aktualios tik objektyvų pagrindą turinčios. Tokie teisėti lūkesčiai kiekvienai šaliai paprastai yra žinomi: aptariami ikisutartinių santykių metu arba apskritai yra akivaizdūs atsižvelgiant į sutarties esmę. Jie nebūtinai tiesiogiai išreiškiami sutarties sąlygomis, tačiau pastarosios gali būti pripažintos nesąžiningomis, neteisiningomis, jei yra priešingos tam, ko šalis objektyviai tikėjosi sudarydama sutartį.²⁵ Pasinaudodama sutarties pakeitimo institutu šalis gali, išsaugodama sutartinius santykius, apginti savo teises.

Sutarties pakeitimo, kaip teisių gynimo priemonės, reikšmė atsiskleidžia ir kitomis aplinkybėmis, kai kyla poreikis atstatyti tinkamą šalių interesų balansą: esant esminiam sutarties pažeidimui, kardinaliai pasikeitus nenumatytoms sutarties vykdymo sąlygoms, vienai iš šalių sutarties pagrindu įgijus nepagrįstą pranašumą. (Kaip konkrečiai tokiais atvejais pasireiškia aptariamo instituto vaidmuo bus analizuojama kituose darbo skyriuose.)

Tačiau teisės doktrinoje yra nuomonių, jog sutarties pakeitimas kartais gali pasitarnauti ne kaip teisių gynimo, o jų pažeidimo ar piktnaudžiavimo jomis priemonė. Pavyzdžiui, šis institutas gali būti panaudojamas kaip strateginė priemonė iš sutarties gaunamoms pajamoms padidinti.²⁶ Tą galima iliustruoti pavyzdžiu:

Bendrovė A sudaro laivo statybos sutartį su bendrove B. Sutarčiai įvykdyti numatomas konkretus terminas. Bendrovė B žino apie bendrovės A prisiimtus ypač pelningus įsipareigojimus C subjektui, kurių atlikimui yra būtina galimybė pasinaudoti jos statomu laivu iš karto po tarp bendrovių A ir B sudarytos sutarties termino suėjimo. Turėdama tokią informaciją ir žinodama, kad, likus mėnesiui iki sutarties termino suėjimo, kitos sutarties dėl laivo statybos sudarymas, norint įgyvendinti sutartinius

²⁴ MITCHEL, Catherine. Leading a life of its Own? The Roles of Reasonable Expectation in Contract Law. In *Oxford Journal of Legal Studies* [interaktyvus] Vol. 23, No. 4 (2003) [žiūrėta 2008m. vasario 23d.] p. 640. Prieiga per internetą: <<http://ojls.oxfordjournals.org/cgi/reprint/23/4/639>>

²⁵ MITCHEL, Catherine. Leading a life of its Own? The Roles of Reasonable Expectation in Contract Law. In *Oxford Journal of Legal Studies* [interaktyvus] Vol. 23, No. 4 (2003) [žiūrėta 2008m. vasario 23d.] p. 647. Prieiga per internetą: <<http://ojls.oxfordjournals.org/cgi/reprint/23/4/639>>

²⁶ HALSON, R. *Contract Law*. s.l.: Longman Law Series 2001, p. 322

įsipareigojimus C subjektui, bendrovei A atsieitų dvigubai brangiau, bendrovė B gali pareikalauti padidinti sutarties kainą, pavyzdžiui 10%. Tikėtina, kad bendrovė A bus priversta sutikti su tokiu sutarties nuostatų koregavimu.

Kita vertus, situacija nėra tokia neišsprendžiama kaip gali pasirodyti. Įstatymas numato tam tikras teises priemones, sąlygojančias, jog panašiomis sąlygomis atlikti sutarties nuostatų koregavimai nesukeltų teisinių pasekmių. Pavyzdžiui, nukentėjusiai šaliai suteikia galimybę kreiptis į teismą ir įrodyti priešingos šalies nesąžiningą pasinaudojimą susidariusia padėtimi. Pagrindas tokiam nesąžiningumui konstatuoti gali būti nurodymas, jog nukentėjusi šalis neturėjo kitų ekonomiškai pateisinamų pasirinkimo variantų, o nuo sutarties sudarymo momento neįvyko nieko, apsunkinančio kitos šalies įsipareigojimų vykdymą.

Taigi, sutarties šalims aktualus šiuo institutu garantuojamas sutarties lankstumas ir teisių gynimo priemonė, kuriais užtikrinamas teisėtų lūkesčių gerbimas, efektyvus sutartinių santykių realizavimas, o kartu ir jų stabilumas, naudingas visai ekonomikai. Nukrypimai nuo teigiamų sutarties pakeitimu siekiamų tikslų gali būti kontroliuojami ir išvengiami nustatant atitinkamus teisinius įrankius, detalesnį teisinį instituto reglamentavimą, todėl jie nepaneigia instituto egzistavimo teikiamos naudos.

3. SUTARTIES PAKEITIMO SANTYKIS SU KITOMIS TEISIŲ GYNIMO PRIEMONĖMIS

Kalbant apie sutarties pakeitimo instituto reikšmę buvo paminėta, jog tai viena iš sutartinių santykių šalių teisių gynimo priemonių. Pastebėtina, jog tai nėra vienintelė priemonė, kuria asmenys gali pasinaudoti, siekdami tinkamo savo interesų bei sutartinių teisių ir pareigų pusiausvyros įgyvendinimo. Manytina, jog būtų prasminga analizuoti sutarties pakeitimo ir alternatyvių teisių gynimo priemonių santykį.

Sutarties pakeitimo poreikis kyla jos vykdymo stadijoje, kai šalys, nepaisant kilusių sunkumų, dar suinteresuotos sutartinių santykių išsaugojimu, jų pagrindu siekiamo rezultato gavimu. Analogiškai susitarimą į jo pabaigą tinkamo įvykdymo pagrindu (CK 6.123 straipsnis) orientuoja ir naudojimas įvykdymo trūkumų šalinimo teise (CK 6.208 straipsnis). Jei įmanoma operatyviai ir tinkamai pašalinti įvykdymo trūkumus, tai bene labiausiai atitiktų šalių sutartinių santykių ir sutarties privalomumo principo esmę. Kaip ir sutarties pakeitimas, trūkumų šalinimo procedūros naudojimas atspindi ir ekonomiškumo principą – dažnai įvykdymo trūkumus ištaisyti yra pigiau nei nutraukti sutartį, o tai sudaro sąlygas abiem šalims sumažinti galimus nuostolius.²⁷

Gali kilti klausimas dėl trūkumų šalinimo kaip teisių gynimo priemonės ir alternatyvos sutarties pakeitimui kvalifikavimo. Įstatymiškai tai yra ne nukentėjusios, o sutartį pažeidusios šalies teisė. Šios priemonės įgyvendinimo sąlygos aiškiai reglamentuojamos įstatymo (CK 6.208 straipsnis). Tačiau negalima paneigti, kad sutartinių santykių šalis, gavusi netinkamą prievolės įvykdymą, gali pasiūlyti kitai šaliai ištaisyti įvykdymo trūkumus. Toks sprendimas gali būti priimtinas, pavyzdžiui, dalinių prievolių atveju: pirkėjas, sutartu laiku negavęs viso susitartime numatyto prekių kiekio, užuot keitęs sutarties sąlygas kainos srityje, gali pasiūlyti pardavėjui ištaisyti vykdymo trūkumą, t.y. pateikti likusią prekių dalį. Kita vertus, tokios priemonės panaudojimas gali būti neaktualus, kai radikaliai kinta sutartinių įsipareigojimų vykdymo aplinkybės ar sutartyje įtvirtinta esminė šalių nelygybė.

Panaši situacija susiklosto naudojantis sutarties vykdymo sustabdymo teise (CK 6.207 ir 6.58 straipsniai). Tam tikromis aplinkybėmis ši teisė nebus alternatyva sutarties pakeitimui. Kaip ir trūkumų šalinimas, tai tėra vienos iš sutarties šalių privilegija – ja

²⁷ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis*. 1-asis leid., Vilnius: Jusititia, 2003, p 276

remtis gali tik ta, kuri privalo sutartį įvykdyti vėliau²⁸. Tuo tarpu sutarties pakeitimu pasinaudoti gali bet kuri tuo suinteresuota šalis.

Tokios teisių gynimo priemonės kaip veikslių atlikimas skolininko sąskaita panaudojimo galimybės dar siauresnės nei ką tik paminėtų. Ja galima remtis tik prievolės atlikti tam tikrą darbą atveju ir tik tada, kai prievolė nėra asmeninė (CK 6.61 straipsnis).

Lyginant su aptartomis teisių gynimo priemonėmis, sutarties pakeitimo institutas yra universalus. Pasinaudojimo juo sąlygos ne taip griežtai įstatymo apibrėžtos, lankstesnės, daug laisvės paliekama pačių sutartinių santykių dalyvių valiai.

Ypatingas yra sutarties pakeitimo ir sutarties nutraukimo kaip teisių gynimo būdų santykis. Kaip jau minėta, pagrindinis sutarties sudarymo tikslas yra jos pagrindu prisiimtų įsipareigojimų realizavimas. Sutarties pakeitimo tikslas – išsaugoti sutartį, jei tai įmanoma atsižvelgiant į sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principus. Tuo tarpu sutarties nutraukimas sukelia absoliučiai priešingas teises pasekmes.

Gali susiklostyti taip, jog dėl kardinaliai pasikeitusių aplinkybių nė viena iš sutarties šalių nebėra suinteresuota tęsti sutartinius santykius. Kita galima situacija - sutarties įvykdymas tampa neįmanomas, pavyzdžiui, dėl to, jog žūsta sutarties dalykas ar, esant asmeninei prievolei, miršta ją atlikti įsipareigojęs asmuo. Tokiais atvejais visiškai logiška ir pagrįsta taikyti sutarties nutraukimo institutą.²⁹ Tačiau apskritai, atsižvelgiant į formuluojamus naujus sutarčių teisės prioritetus – sutarčių išsaugojimą ir sutartinių santykių skatinimą³⁰ - sutarties nutraukimas turėtų būti pripažįstamas išimtinu ir paskutiniu teisių gynybos būdu.³¹ Darytina išvada, jog tai sąlygoja prioriteto sutarties pakeitimui teikimą.

²⁸ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis*. 1-asis leid., Vilnius: Jusititia, 2003, p 275

²⁹ WHINCUP, Michael H. *Contract Law and Practice: The English System and Continental Comparisons*. 4th ed. s.l.: Kluwer Law International. 2001, p. 310

³⁰ DRAZDAUSKAS, Stasys. *Favor contractus* principas Lietuvos sutarčių teisėje. *Teisė*, 2007, nr. 64, p. 22

³¹ DRAZDAUSKAS, Stasys. *Favor contractus* principas Lietuvos sutarčių teisėje. *Teisė*, 2007, nr. 64, p. 31

4. SUTARTIES PAKEITIMO BŪDAI IR FORMOS

Poreikį koreguoti sutarties nuostatas gali sąlygoti įvairūs, jau anksčiau minėti veiksniai. Dėl šios priežasties nėra visuotinai priimto, universalaus intituto įgyvendinimo būdo. Pripažįstama, jog pagal įgyvendinimo tvarką yra išskiriamas sutarties pakeitimas šalių sutarimu, pakeitimas vykdomas trečiųjų asmenų bei vienašališkas susitarimo sąlygų modifikavimas. Priklausomai nuo panaudoto būdo, sutarties pakeitimas gali būti įforminamas toje pačioje sutartyje išdėstant sutartinių santykių šalių pakeistas teises ir įsipareigojimus, sudarant naują sutartį arba jų niekaip neįforminant, t.y. suteikiant pakeitimui žodinę formą. Toliau skyriuje bus nagrinėjamas kiekvienas būdas kartu su jam būdingomis formomis atskirai, stengiantis atskleisti jo realizavimo ypatybes.

4.1 SUTARTIES PAKEITIMAS BENDRU ŠALIŲ SUTARIMU

UNIDROIT principų³² 1.1 straipsnyje įtvirtintas sutarties laisvės principas yra neatsiejamas atviros, rinkos ekonomika pagrįstos ir konkurencingos ekonominės tvarkos atributas. Šio tarptautiniu mastu pripažinto principo turinys, kaip jau buvo minėta, apima ir sutarties pakeitimo galimybę. Taigi bene kiekvienoje teisės sistemoje pripažįstama šalių teisė laisvai derėtis dėl sutarties nuostatų koregavimo ir savanoriškai jas įgyvendinti.³³

Lietuvos teisėje galimybė pasinaudoti sutarties pakeitimu yra aiškiai įtvirtinta įstatyme. Jau 1964m. Civilinio kodekso 177 straipsnis reglamentavo sutarties nutraukimo ir pakeitimo tvarką. Nors pirmiausia šioje nuostatoje įtvirtintas neleistinumasis nukrypti nuo sutarties esmės – šalių susitarimo įgyvendinimo - neneigiama galimybė, jog susitarimo nuostatų gali būti atsisakoma laisvu šalių susitarimu, kuris išreiškiamas arba nauja sutartimi, arba yra išdėstytas jau sudarytoje (įgyvendinamoje) sutartyje.³⁴

Dabar sutarties pakeitimo tvarką nustatančios teisės normos išdėstytos CK šeštos knygos II dalies XVIII skyriuje, reglamentuojančiame sutarčių pabaigą, o CK 6.223

³² Principles of International Commercial Contracts. Rome: UNIDROIT, 1994

³³ HORN, Norbert. Procedures of Contract Adaptation and Renegotiation in International Commerce. In: *Horn (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*. Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. [interaktyvus]1985, at 173 et seq. [žiūrėta 2008m. vasario 25d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. gegužės 28 d. nutartis c.b. *Vilniaus miesto apylinkės vyriausiasis prokuroras v. UAB „Mebaros mažmena“* Nr. 3K-3-574/2001, kat. 37.8; 90;

straipsnio 1 dalyje numatyta bendroji taisyklė, kad sutartis gali būti pakeista šalių susitarimu.

Dauguma sutartinių santykių koreguojami tiesioginėmis ir neformaliomis derybomis. Toks metodas patrauklus savo greitumu, konfidencialumu ir lankstumu. Šalių savanoriškai vykdomų derybų metu pasitelkiamos nerašytos diplomatiškumo normos bei psichologiniai įrankiai, o ne teisės nustatytos procedūrinės taisyklės. Ribas šalims gali nustatyti pirminės sutarties nuostatos, kuriose gali būti numatyti atitinkami formalumai susitarimo priėmimo procesui įgyvendinti, pavyzdžiui, pateiktinos informacijos pobūdis, terminas, kurio metu negali būti atliekami jokie su sutarties pakeitimu susiję veiksmai, šalių susitikimų tvarka ir pan.³⁵ Šalių veiksmams taip pat galioja visos sutarčių sudarymui taikytinos pareigos - sąžiningumo sutartiniuose santykiuose (nes tokia pareiga galioja nuo pat sutartinių santykių pradžios iki sutarties pabaigos³⁶), kooperavimosi reikalavimai.

Šalių pareiga vesti derybas, iškilus įsipareigojimų vykdymo sunkumams, gali būti tiesiogiai įtvirtinta sutartyje, o to nenumačius – procedūrą gali inicijuoti bet kuri suinteresuota šalis. Atkreiptinas dėmesys, jog, esant tam tikroms sutarčių rūšims, įstatymas gali ne tik riboti, bet ir drausti šalims keisti atitinkamas sutarties sąlygas. Pavyzdžiui, CK 6.487 straipsnio 5 dalyje numatyta, jog nuomos mokestis šalių susitarimu gali būti keičiamas jų suderintais terminais, bet ne dažniau kaip du kartus per metus, jei ko kita nenustato sutartis ar įstatymai. Viešųjų pirkimų įstatymo 15 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad sudarant pirkimo sutartį negali būti keičiama laimėjusio tiekėjo pasiūlymo kaina ir pirkimo dokumentuose bei pasiūlyme nustatytos pirkimo sąlygos.³⁷ Tokia nuostata siekiama skatinti konkurenciją ir rinkos plėtrą, garantuoti nediskriminavimo, skaidrumo ir lygiateisiškumo principus.³⁸ Tad sutarties šalių susitarimo laisvės ribojimai pateisinami viešuoju interesu.

Problemų, priimant bendrą sprendimą sutarties pakeitimo klausimu, nekyla, kai abi šalys geranoriškos viena kitos atžvilgiu. Paprastai tą sąlygoja manymas, jog sutarties keitimas abiems naudingas, nes nuostatų pakoregavimas gali palengvinti prisiimtų įsipareigojimų vykdymą ar padidinti sutarties pagrindu gaunamą naudą. Tačiau galimos situacijos, kai pakeitimui iniciatyvą rodo tik viena iš sutartinių santykių šalių, o kita pusė

³⁵ HORN, Norbert. Procedures of Contract Adaptation and Renegotiation in International Commerce. In: *Horn (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*. Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. [interaktyvus]1985, at 173 et seq. [žiūrėta 2008m. vasario 25d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

³⁶ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis*. 1-asis leid., Vilnius: Jusititia, 2003, p 197

³⁷ Viešųjų pirkimų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais), Valstybės žinios 2002, Nr. 118-5296

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 5 d. nutartis c. b. UAB „Vilniaus kapitalinė statyba“ v. UAB „Vingės statyba“, Nr. 3K-3-458/2007, kat. 21.4.1.1; 21.6; 41; 45.4; 69 (S).

vengia ne tik keisti sutartį, bet bent jau dėl to pradėti derybas. Veiksminga paskatinimo priemone, greičiausiai, galėtų būti sutartyje numatytos sankcijos už pareigos svarstyti iškilusius klausimus vengimą. Kitas būdas – kai sutartyje numatoma galimybė kreiptis į trečiąjį asmenį, kaip tarpininką sprendžiant sutartinių prievolių keitimo klausimus.

Jei pačioje sutartyje nėra aptarta sutarties keitimo tvarka, suinteresuotos šalies galimybės gerokai susiaurėja. Ji gali šiuo klausimu kreiptis į teismą ar keisti sutartį vienašališkai. Tačiau pastarosios teisės, kaip bus atskleista tolimesniuose darbo skyriuose, gana siauro veikimo ir pritaikomos tik išimtiniais atvejais.

Egzistuoja nuomonė, jog pareiga pradėti derybas yra sąžiningumo sutartiniuose santykiuose principo dalis bent jau civilinės teisės valstybėse ir būtent pastaruoju galima grįsti tokį reikalavimą.³⁹ Tačiau niekas, išskyrus įstatymo numatytas išimtis ir vienašališkai priimtus įsipareigojimus, negali versti asmens sudaryti sutartį (CK 6.156 straipsnio 2 dalis). Sutarties laisvės principas, kaip jau minėta, apima ir laisvę nustatyti sutarties turinį. Sutarties esmė – šalių valios sutapimas, taigi asmeniui galioja tik tos sąlygos, dėl kurių buvo susitarta, dėl kurių jis išreiškė savo valią.

Atsižvelgiant į tai, suinteresuotai sutarties keitimu šaliai beliktų galimybė šią teisę įgyvendinti teismo tvarka, pasitelkiant kitus trečiuosius asmenis (paprastai tai būna arbitražas) ar vienašališkai, jei yra tam būtinos sąlygos. Kitu atveju ji turėtų vykdyti sutartinius įsipareigojimus taip, kaip numatyta pradinėje sutartyje, arba nutraukti sutartį ir reikalauti nuostolių atlyginimo ar pačiai juos atlyginti.

4.1.1 Sutarties pakeitimo, priimamo bendru šalių susitarimu, formos

Sutartis pripažįstama pakeista ir galioja toliau pagal pakeistas sąlygas nuo tada, kai šalys dėl to susitaria. Taigi esminę reikšmę turi momentas, nuo kurio galima laikyti šalis priėmus bendrą sprendimą ir tokio sprendimo išraiškos forma.

Situacija yra paprasta ir šalių sprendimas nustatyti naujus sutartinius įsipareigojimus yra akivaizdus, kai juos asmenys numato rašytine forma - priima papildomą susitarimą ar pakeitimus inkorporuoja į anksčiau sudarytos sutarties tekstą. Tačiau susitarimo sudarymas rašytine forma tėra vienas iš asmens valios reiškimo būdų. CK 1.64 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad sandorį sudarančio asmens laisva valia gali

³⁹ HORN, Norbert. Procedures of Contract Adaptation and Renegotiation in International Commerce. In: *Horn (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*. Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. [interaktyvus]1985, at 173 et seq. [žiūrėta 2008m. vasario 25d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

būti išreikšta ir žodžiu ar veiksniu - straipsnis nenumato baigtinio formų sąrašo. Be to, valia gali būti numanoma iš konkrečių sandorio sudarymo aplinkybių.⁴⁰

Sutarties pakeitimo įforminimo būdas paprastai priklauso nuo pagrindinės sutarties formos.

CK 1.71 straipsnis nustato galimas sandorių sudarymo formas: žodžiu, raštu (paprasčia arba notarine forma). Tai pat sandoriai laikomi sudaryti, jei iš asmens elgesio matyti jo valia sukurti, pakeisti ar panaikinti civilines teises ir pareigas, ir kai tokiam sandoriui įstatymas nenustato konkrečios formos (konkliudentiniai veiksmai). CK 6.183 straipsnio 3 dalyje imperatyviai įtvirtinta, kad notarinės formos sutartis gali būti keičiama, papildoma tik notarine forma. Šioje UNIDROIT principų 2.18 straipsnį atkartojančioje CK normoje taip pat numatyta galimybė rašytinės sutarties šalims pačioje sutartyje numatyti sąlygą dėl jos pakeitimo įforminimo raštu. Abiem atvejais sutarties pakeitimas žodžiu nesukels teisinių pasekmių.

Kita vertus, šalių elgesys gali būti pakankamas pagrindas teigti, kad šalys atsisakė sutarties sąlygos, reikalaujančios sutarties pakeitimus forminti raštu. Pavyzdžiui, kai viena šalis, vykdydama sutartinius įsipareigojimus, pakeičia kai kurias sutarties sąlygas, o kita šalis tam neprieštarauja arba vėliau žodžiu tokiam sutarties nuostatų modifikavimui pritaria (tokia taisyklės išlyga nebus taikoma notarinės formos sutartims).⁴¹ Todėl kiekvienu konkrečiu atveju sprendžiant, ar šalių konkliudentiniai veiksmai gali būti teisiškai reikšmingi nustatant sutarties sąlygų pakeitimo faktą, turi būti įvertinamas šalių sutartinių santykių pobūdis bei įstatymo reikalavimai, keliami konkrečiai šalių valios išraiškai.⁴²

Sutarties pakeitimo formos klausimai keletą kartų buvo analizuojami ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje. Vienoje iš bylų, kurioje nagrinėta paskolos gražinimo datos pakeitimo forma, buvo konstatuota, kad asmenys turi teisę savo nuožiūra disponuoti jiems priklausančiomis teisėmis ir savo tolesniais veiksmais nuspręsti, kokie bus jų tarpusavio santykiai. Jeigu po paskolos sutarties termino suėjimo skolininkas patvirtina, kad skolą gražins, bet nenustato gražinimo termino, o kita šalis su tuo sutinka, tai yra pagrindo daryti išvadą, kad šalys sutarties vykdymo dalyje šiuo susitarimu (sandoriu) pakeitė savo ankstesnės sutarties dalį dėl sutarties vykdymo termino. Nors sutartis yra rašytinė, bet jos pakeitimas nerašytine forma nedaro susitarimo negaliojančiu,

⁴⁰ MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A; TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 160

⁴¹ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis*. 1-asis leid., Vilnius: Justitia, 2003, p. 229

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 17 d. nutartis c. b. *Plungės rajono ŽŪB "Minija" v. AB "Žemaitijos pienas"* Nr. 3K-3-488/2005, kat. 42.8; 45.3

mat rašytinės sutarties formos nesilaikymas daro sandorį negaliojančiu tik tuo atveju, kai tokia pasekmė įsakmiai nurodyta įstatyme. Paskolos sutarčių sudarymą ir pakeitimą reguliuojančios normos nenurodo, kad rašytinės formos nesilaikymas dėl sutarties vykdymo termino pakeitimo daro sandorį negaliojančiu. Vadinasi, esant šalių suderintai valiai dėl atsisakymo nustatytu sutartyje terminu vykdyti paskolos grąžinimą, o paskolą grąžinti vėliau, gali būti vertinama kaip paskolos sutarties pakeitimas jos grąžinimo dalyje.⁴³

Kitoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, sprenddamas atsakomybės už prievolės įvykdymo pagal preliminariąją buto pirkimo – pardavimo sutartį termino praleidimą klausimą, nustatė, kad šalių pasirašytas susitarimas dėl papildomų darbų atlikimo, jų elgesys iki tokio papildomo susitarimo pasirašymo ir po to patvirtina, kad šalių nustatytas terminas buto statybos ir vidaus apdailos darbams atlikti buvo pratęstas.⁴⁴ Taigi teismas nustatė rašytinės sutarties pakeitimo galimybę šalių veiksmais.

Sutartinių santykių šalių elgesys, kaip sutarties nuostatų koregavimo forma numatoma ir kitų valstybių teisės sistemose, pavyzdžiui, net ir Didžiojoje Britanijoje, kurioje apskritai vyrauja griežtesnis požiūris į šalių teisę keisti sutarties sąlygas ir ilgą laiką buvo vadovaujamosi „*consideration*“ (angl.) doktrina (pagal ją, sutarties pakeitimui būdavo suteikiama teisinė galia tik tokiu atveju, jei keičiama sutarties nuostata, palengvinanti vienos iš šalių sutartinių įsipareigojimų vykdymą, suteikdavo tam tikrą naudą ir kitai pusei arba abi šalys viena kitos naudai atsisakydavo tam tikrų reikalavimų).⁴⁵ Šalių pažadai, veiksmai šioje valstybėje teisiškai reikšmingais pripažįstami pagal *wavier* (angl.) bei *estoppel* (angl.) doktrinas. Skirtumas tarp šių dviejų doktrinų neaiškus.⁴⁶ Bendriausia prasme, jos nurodo, jog šalis, kuri savo žodžiais ar elgesiu išreiškė kitai sutartinių santykių pusei aiškų ar numanomą ketinimą atsisakyti tam tikrų sutarties pagrindu jai priklausančių teisių, nebegali jomis remtis ateityje.⁴⁷ Šių doktrinų pagrindu pakeisti įsipareigojimai įgauna nuolatinį pobūdį tik tada, kai neįmanoma ar nepraktiška šalis grąžinti į pradinę padėtį, o apskritai poveikis šalies teisėms tik sustabdančio pobūdžio - iš anksto davusi pagrįstą įspėjimą šalis gali atstatyti

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. kovo 27 d. nutartis c. b. V. Verikienė v. A. Cibulskis Nr. 3K-3-506/2002, kat. 18.2; 37.8; 57.1;

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 22 d. nutartis c. b. V. J. v. UAB „Plienai“ Nr. 3K-3-386/2007, kat. 35.4; 36.1 (S)

⁴⁵ STONE, R. *The Modern Law Of Contract*. 6th ed. London Sydney Portland (Oregon): Cavendish Publishing. 2005, p. 95

⁴⁶ HALSON, R. *Contract Law*. s.l.: Longman Law Series 2001, p. 364

⁴⁷ ICSID Award, *AMCO Asia Corp. et al. v. The Republic of Indonesia et al.*, YCA 1985, at 61 et seq. . [Interaktyvus] [žiūrėta 2008m. kovo 3d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

jų veikimą.⁴⁸ Pavyzdžiui, pirkėjas, sutikęs sutarties dalyką priimti vėliau nei sutarties nustatytas terminas, nebegalės reikalauti laikytis pradinio termino ar kreiptis į teismą dėl nuostolių atlyginimo sutarties pažeidimo pagrindu.⁴⁹

Dar viena galima valios išreiškimo forma – tylėjimas. Pagal CK 1.64 straipsnio 3 dalį tylėjimu gali būti sudaromi dvišaliai sandoriai (sutartys), tačiau tik įstatymų ar sandorio šalių susitarimo numatytais atvejais. Tokia galimybė numatyta CK 6.173 straipsnio 3 dalyje, kurioje teigiama, kad tylėjimu galima akceptuoti ofertą, jeigu tokia akcepto galimybė ofertoje numatyta. Valios raiška tylėjimu numatyta ir kai kuriuose kituose CK straipsniuose.⁵⁰

Sprendžiant dėl sutarties pakeitimo išreiškiant valią tylėjimu, reikšmingas yra vienas pagrindinių prievolių vykdymo principų - šalių bendradarbiavimo (kooperavimosi) principas. Šis principas atspindi sutarties, kaip asmenų socialinio bendradarbiavimo priemonės, idėją ir kartu reikalauja, kad abi prievolės šalys sutartį vykdytų sąžiningai. Tai reiškia, kad šalys, vykdydamos sutarties sąlygas, privalo viena su kita bendradarbiauti ir sudaryti abipuses galimybes tinkamam sutarties sąlygų įvykdymui.⁵¹ Pagal įstatymą pareigą bendradarbiauti turi tiek skolininkas, tiek kreditorius: jie turi padėti vienas kitam įgyvendinti savo teises ir vykdyti pareigas, kylančias iš sutarties, informuoti vienas kitą apie prievolės vykdymo sąlygas.⁵² Minimas principas svarbus vertinant, kaip prievolės šalys keitėsi informacija, reikšminga prievolei vykdyti, iš sutarties sąlygų kilusiems neaiškumams pašalinti. Nustačius, kad viena iš šalių netinkamai laikėsi bendradarbiavimo principo, nes neinformavo, pavyzdžiui, apie sutartyje nustatytos vidutinės paslaugų teikimo kainos viršijimą, gali būti daroma išvada, kad šalis savavališkai koregavo sutarties sąlygas, kas nėra suderinama su CK 6.223 straipsnio 1 dalimi. Tokiu atveju šalis negali remtis argumentu, kad priešinga šalis nepareiškė prieštaravimų ar pretenzijų dėl tokio vienašališko sutarties sąlygų pakeitimo, nes tylėjimas arba neveikimas savaime nelaikomi akceptu (CK 6.173 straipsnis 1 dalis).⁵³

⁴⁸ McKENDRICK, E. *Contract Law*. 2nd ed. s.l.: Macmillan press LTD, 1994, p. 93

⁴⁹ McKENDRICK, E. *Contract Law*. 2nd ed. s.l.: Macmillan press LTD, 1994, p. 92

⁵⁰ MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A; TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 160

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. birželio 18 d. nutartis c. b. G. Šeršniovaitė v. E. Medonio IĮ “Beilė”, Nr. 3K-3-704/2001 45.5; 37.10; 31.4

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 9 d. nutartis c. b. UAB “Auksinis varnas” v. AB “Lietuvos geležinkeliai”, Nr. 3K-7-3/2006, kat. 42.8 (S)

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 23 d. nutartis c. b. AB Stomatologijos poliklinika v. Kauno miesto savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-11/2006, kat. 42.5; 42.7; 42.9; 42.10; 42.11.2; 54.1 (S)

4. 1. 2 Kiti sutarties pakeitimo galiojimui keliami reikalavimai

Tam, kad sutarties pakeitimas galiotų, jis turi atitikti ne tik formai, bet ir turiniui keliamus reikalavimus. Jie nesiskiria nuo pagrindinei sutarčiai keliamų. Šalys savo susitarimu negali pakeisti, apriboti ar panaikinti imperatyviųjų teisės normų galiojimo ir taikymo. Esant tęstiniam sutartinių santykių pobūdžiui, sutarties pakeitimas turi atitikti imperatyviasias teisės normas, galiojančias keičiant sutartį (CK 6.157 straipsnio 2 dalis).⁵⁴ Be kita ko, turi būti gerbiami teisės principai, geros moralės ir viešos tvarkos reikalavimai.⁵⁵

Svarbu ir tai, jog pakeisti, kaip ir pradiniai, sutartiniai įsipareigojimai būtų prisiimami laisva šalių valia. Vienas iš reikalavimo gerbti laisvą asmens apsisprendimą pažeidimų gali pasireikšti ekonominio spaudimo pavidalu, paprastai, verslo subjektų sudaromuose sandoriuose. Pažymėtina, jog ekonominis spaudimas gali pasireikšti ir kaip įprasta verslo praktika, natūralus bei priimtinas elgesys. Todėl kartais riba tarp ekonomiškai pagrįsto elgesio ir nepateisinamo spaudimo gali būti nežymi ir sunkiai nustatoma.⁵⁶

Pavyzdžiui, grasinimas nutraukti sutartinius santykius pats savaime negalėtų būti pripažintas nepateisinamu ekonominiu spaudimu, nes, nuo pat sutarties sudarymo pradžios, kiekviena iš šalių turi pasirinkimo laisvę ją vykdyti arba nutraukti, kartu kitai šaliai atlyginant nuostolius. Tačiau jei tokį grasinimą pateiktų šalis, esanti vieninteliu prieinamu tiekėju, galima būtų įtarti nepateisinamos prievartos egzistavimą.⁵⁷

Atsižvelgiant į tai, kad pakeistos susitarimo nuostatos yra sutarties dalis, joms gali būti taikoma UNIDROIT principų 3.9 straipsnyje įtvirtinta taisyklė, kad šalis gali išvengti sutarties taikymo, jei jos sudarymą lėmė nepateisinamas kitos sutarties šalies grasinimas, kuris, atsižvelgiant į aplinkybes, buvo toks rimtas ir realus, jog nepaliko jokio kito įmanomo pasirinkimo, kaip tik sutikti su sutarties sudarymu. Toks grasinimas gali būti neteisėtas pats savaime arba neteisėtas jo panaudojimas kaip būdo, priversti sutarčiai sudaryti.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005m. lapkričio 23d. nutartis c. b. *VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija v. UAB „Klaipėdos jūrų krovinių kompanija „Bega“*, Nr. 3K-3-605/2005 kat.: 20.3.3; 20.3.5; 20.3.7; 42.8; 50.8

⁵⁵ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis*. 1-asis leid., Vilnius: Jusititia, 2003, p 196

⁵⁶ MILLER, M.R. *Revising Austin v. Loral: A Study in Economic Duress, Contract Modification and Framing*. In: *Hasting Business Law Journal*. [interaktyvus] Vol. 2, Summer 2006, [žiūrėta 2008m. vasario 23d.], p. 399 Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=937372>

⁵⁷ HALSON, R. *Contract Law*. s.l.: Longman Law Series 2001, p. 340

Taigi siekiant nustatyti, ar sutarties pakeitimas sukels kokias nors teises pasekmes, reikšmingi yra:

- 1) pasiūlymo koreguoti sutarties sąlygas pateikimo motyvai ir
- 2) sutikimo su pasiūlytu konkrečiu sutarties pakeitimu priežastys.

Konstatuojant motyvų keisti sutartį netinkamumą, remiamasi sąžiningumo sutartiniuose santykiuose reikalavimu. Paprastai toks reikalavimas bus pažeistas, jei šalis sutarties pakeitimą siūlys neturėdama objektyvių komercinių priežastčių. Priimtinomis priežastimis, pavyzdžiui, gali būti pakitimai rinkoje (kainų kilimas, paklausos sumažėjimas), dėl kurių sutarties vykdymas joje nustatytomis sąlygomis gali lemti itin didelius praradimus. Taip pat būtina nustatyti, ar atlikti sutartinių įsipareigojimų koregavimai suderinami ir atitinka teisėtus sutarties keitimo inicijavimo motyvus, ar jomis gali būti pasiektas laukiamas rezultatas.⁵⁸

Gali kilti abejonų, ar tikrai asmens valios laisvė buvo suvaržyta, jei jis sutiko su sutarties pakeitimu, nesvarbu, kad jam nenaudinga. Svarbu tai, jog šaliai, kuriai pasiūlomas sutarties keitimas, visada išlieka sutarties nutraukimo galimybė, taigi, tam tikra pasirinkimo laisvė.⁵⁹ Šiuo atžvilgiu sutarties pakeitimo teisėtumą reikėtų vertinti sutarties nutraukimo kontekste, t.y. gretinti galimus šių priemonių rezultatus ir vertinti juos naudingumo požiūriu. Pavyzdžiui, šaliai pasiūlytas itin nenaudingas sutarties keitimas, tačiau nutraukti sutartį būtų dar žalingiau, nes šių sutartinių santykių tęsimas ypatingai svarbus vykdant tretiesiems asmenims prisiimtus įsipareigojimus.

Taigi jei prieinama prie išvados, jog su sutarties pakeitimu sutikusi šalis neturėjo kito protingo ir mažiau žalingo pasirinkimo, būtų galima konstatuoti laisvos valios nebuvimo faktą,⁶⁰ o pakeistos susitartimo sąlygos nesukeltų teisinių pasekmių.

4. 2 VIENAŠALIŠKAS SUTARTIES PAKEITIMAS

Bendroji taisyklė teigia, kad sutartį galima pakeisti tik šalių susitarimu, o tam tikrais atvejais ir teismo tvarka. Daugumos valstybių sutarčių teisė nors tiesiogiai įstatymuose neįtvirtina, tačiau toleruoja sutarties sąlygas, suteikiančias teisę vienai iš šalių keisti

⁵⁸ MILLER, M.R. Revising Austin v. Loral: A Study in Economic Duress, Contract Modification and Framing. In: *Hasting Business Law Journal*. [interaktyvus] Vol. 2, Summer 2006, [žiūrėta 2008m. vasario 23d.], p. 402. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=937372>

⁵⁹ MILLER, M.R. Revising Austin v. Loral: A Study in Economic Duress, Contract Modification and Framing. In: *Hasting Business Law Journal*. [interaktyvus] Vol. 2, Summer 2006, [žiūrėta 2008m. vasario 23d.], p. 404. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=937372>

⁶⁰ HALSON, R. *Contract Law*. s.l.: Longman Law Series 2001, p. 348

susitarimo nuostatas.⁶¹ Aiškiai tokia galimybė numatyta Vokietijos civiliniame kodekse⁶², CK 6.223 straipsnio 4 dalyje taip pat numatyta, jog sutartį galima keisti ir vienašališkai, jei tokia galimybė konkrečiai aptarta šalių susitarime arba numatyta CK ar kituose įstatymuose. Pavyzdžiui, draudimo sutartyse nustatytais atvejais, kurie privalo būti aptarti individualiai, gali būti numatyta draudiko galimybė vienašališkai keisti draudimo įmokos dydį.⁶³ Kita vertus, CK numato ir konkrečius atvejus, kada vienašališkas tam tikrų sutarties sąlygų keitimas sutartyje negali būti įtvirtintas (pavyzdžiui, CK 6.587 straipsnio 4 dalis, CK 6.188 straipsnio 2 dalies 10, 11, 12 punktai).

Draudimas vienašališkai pakeisti sutartinių įsipareigojimų turinį numatytas ir bendrosiose prievolių vykdymą bei jų neįvykdymo teisinės pasekmės reglamentuojančiose normose, konkrečiai CK 6.59 straipsnyje. Tačiau normoje įtvirtinta prezumpcija, kad prievolės šalis neturi teisės vienašališkai pakeisti jos vykdymo sąlygų (įvykdymo vietos, laiko, būdo ir kt.), gali būti paneigiama jau minėtu būdu - įstatymuose ar sutartyje numčius jos vienašališko pakeitimo galimybę.

Aptariamo sutarties pakeitimo būdo panaudojimas kelia pavojų, jog viena iš susitarimo šalių gali tapti priklausoma nuo kitos, vienašališko pakeitimo teise disponuojančios šalies. Dėl šios priežasties yra būtini tam tikri saugikliai. Juos gali numatyti pati sutartis, įtvirtindama konkretų tokios teisės panaudojimo tikslą, sąlygas.⁶⁴ Sutarties pakeitimas gali būti susietas su joje nustatytais ar įstatyme įtvirtintais atitinkamais rodikliais, pavyzdžiui, paslaugų ir prekių kainų kilimo procentu, teisės aktų nustatyta minimalia mėnesine alga (CK 6.450 straipsnio 3 dalis) ir panašiai (tai gali būti laikoma ir automatišku sutarties sąlygų kitimu).

Aplinkybė, kad šalis pasinaudoja sutartyje numatyta tokią jos pakeitimo galimybę nustatančia sąlyga, neatima iš kitos šalies teisės kreiptis į teismą ir gignčyti tiek tokią sutarties sąlygą, tiek jos taikymo pagrįstumą.⁶⁵ Taigi, siekiant pasinaudoti tokia sutartyje įtvirtinta teise, ypatingai svarbu tinkamai kvalifikuoti faktines sutarties pakeitimo

⁶¹ HORN, Norbert. Procedures of Contract Adaptation and Renegotiation in International Commerce. In: *Horn (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*. Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. [interaktyvus]1985, at 173 et seq. [žiūrėta 2008m. vasario 25d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

⁶² German Civil Code (BGB), article 315. [Interaktyvus] [žiūrėta 2008m. kovo 15d.]. Prieiga per internetą: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#Section%20313

⁶³ Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais), Valstybės žinios. 2003, Nr.94-4246, 100 straipsnis

⁶⁴ HORN, Norbert. Procedures of Contract Adaptation and Renegotiation in International Commerce. In: *Horn (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*. Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. [interaktyvus]1985, at 173 et seq. [žiūrėta 2008m. vasario 25d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

⁶⁵ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis*. 1-asis leid., Vilnius: Jusititia, 2003, p. 96

aplinkybes, jų atitikimą sutartyje numatytoms, nes netinkamas savo teisių realizavimas gali lemti neigiamas pasekmes.

Vienašališko sutarties keitimo atvejų išimtinumas pagrindžiamas pačia sutarties esme, pagal kurią sutartyje įtvirtintos sąlygos galioja tik todėl, kad sutarties šalys, kiekviena savo laisvu apsisprendimu, susitarė, kad taip turėtų būti teisinga,⁶⁶ bei *pacta sunt servanda* principo taikymu sutartiniams santykiams, padedančiu išlaikyti sutarties, kaip turtinių santykių tarp ūkio subjektų reguliavimo priemonės ekonominę reikšmę.⁶⁷

4.3 SUTARTIES PAKEITIMAS TEISMO TVARKA

Teisė, siekdama įgyvendinti socialinio reguliavimo funkciją, užtikrinti visokeriopą civilinių teisių teisminę gynybą (CK 1.2 straipsnio 1 dalis), palieka teisę tam tikrais atvejais sutartinius civilinius teisinius santykius nustatyti teismo sprendimu. CK 1.138 straipsnio 5 punktas numato, kad civilines teises įstatymų nustatyta tvarka gina teismas, neviršydamas savo kompetencijos ribų, nutraukdamas arba pakeisdamas teisinį santykį ar kitais įstatymų nustatytais būdais (8 punktas).⁶⁸

Asmens teisė ginti savo pažeistas teises teisme įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnyje. Svarbu yra tai, kad teismas, gindamas suinteresuotos šalies teises CK 1.138 straipsnio numatytais būdais, o aptariamoje temoje aktuali teisinio santykio pakeitimo būdu, nepažeistų kitos susitarimo pusės teisių ir teisėtų interesų, lygiateisiškumo principo, suteikiant vienai iš jų išskirtinių lengvatų ar sąlygų, kad jo sprendimas atitiktų teisėtus šalių lūkesčius.⁶⁹

CK 6.223 straipsnio 2 ir 3 dalys numato, kad susitarimo šalims nepavykus susitarti, sutarties pakeitimas gali būti įgyvendintas teismo tvarka.⁷⁰ Pagrindas teismui imtis spresti atitinkamus klausimus yra vienos iš šalių kreipimasis su ieškiniu dėl priverstinio tam tikrų sutarties sąlygų pakeitimo.

CK 6.223 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad sutartis gali būti pakeista teismo sprendimu, jeigu:

⁶⁶ ZWEIGERT, K.; KOTZ, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 273

⁶⁷ *Civilinė teisė*: Vadovėlis. Autorių kolektyvas. Kaunas: Vijusta, 1998

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gegužės 24 d. nutartis c. b. UAB „Vilniaus energija“ v. viešoji įstaiga „Teleradijo kompanija Hansa“, Nr. 3K-3-323/2004, kat. 19.3.; 37.1., 37.6.; 45.5.

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio 24 d. nutartis c. b. UAB „Sauluva“ v. B. R. Nr. 3K-3-296/2006, kat. 21.4.2.7; 42.8; 42.11.2; 50.1; 50.5

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 2d. nutartis c. b. viešoji įstaiga Visagino ligoninė v. viešoji įstaiga Visagino miesto greitosios medicinos pagalbos stotis, Nr. 3K-3-83/2005, kat. 42.10; 42.11.2

- 1) kita sutarties šalis iš esmės pažeidė sutartį;
- 2) kitais sutarties ar įstatymų numatytais atvejais.

Šioje normoje pateikiamas atvejų sąrašas nėra baigtinis. Kiti sutarties pakeitimo atvejai gali būti numatyti kituose CK straipsniuose, pavyzdžiui, specialūs atvejai įtvirtinti CK 6.204 straipsnyje, reglamentuojančiame sutartinių įsipareigojimų vykdymą pasikeitus aplinkybėms, bei 6.228 straipsnyje, numatančiame sutarties nuostatų keitimą esminės šalių nelygybės atveju. Sutarties modifikavimo galimybė teismo tvarka gali būti numatyta ir pačioje sutartyje.⁷¹

Šalis, siekdama pasinaudoti įstatymo jam suteikta teise kreiptis į teismą sutarties pakeitimo klausimais, visų pirma, turi įgyvendinti CK 6.223 straipsnio 3 dalyje nustatytą privalomą ikiteisminę ginčų dėl sutarties keitimo nagrinėjimo tvarką. Suinteresuota sutarties nuostatų koregavimu šalis su pasiūlymu koreguoti susitarimo nuostatas turi kreiptis į kitą šalį. Ir tik pastarajai atsisakius keisti sutartį ar per įstatymo nustatytą terminą – 30 dienų – nepareiškus nuomonės dėl siūlomo susitarimo pakeitimo, suinteresuota šalis įgyja teisę kreiptis į teismą ir pateikti ieškinį dėl sutarties pakeitimo. Tokia procedūra garantuoja, kad sutarties šalys turėtų galimybę įvertinti priešingos šalies pateiktus siūlymus dėl keistinių sutarties nuostatų ir pateikti savo nuomonę, sutikimo bei nesutikimo argumentus. Tik nepavykus priimti bendro, labiausiai sutartinių santykių esmę atitinkančio sprendimo, sutartinių įsipareigojimų koregavimas galėtų būti atliktas teismo tvarka.⁷²

Kiekvienu atveju šaliai pateikus ieškinį dėl sutarties modifikavimo, teismas ją gali pakeisti tik esant atitinkamam įstatymo numatytam pagrindui. Pavyzdžiui, sutarties pakeitimas teismo tvarka yra galimas CK 6.204 straipsnyje numatytu pagrindu, kai nustatomos aplinkybės, atitinkančios visas šiame straipsnyje išdėstytas sąlygas. Vien ta aplinkybė, kad ieškovas dėl sutarties nuostatų koregavimo kreipėsi į kitą susitarimo šalį ir negavo jokio arba gavo neigiamą atsakymą, pagal įstatymą nėra teisiniu pagrindu keisti sutartį teismo tvarka.⁷³ Teismo sprendimas sutartį pakeisti laikytinas vieno iš sutarčių teisės kertinių principų – sutarties laisvės principo – suvaržymu, todėl tokia procedūra gali būti remiamasi tik esant ypač svarbioms priežastims.

⁷¹ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis.* 1-asis leid., Vilnius: Jusititia, 2003, p. 300-301

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio 24 d. nutartis c. b. *UAB „Sauluva“ v. B. R.* Nr. 3K-3-296/2006, kat. 21.4.2.7; 42.8; 42.11.2; 50.1; 50.5

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 21 d. nutartis c. b. *S. Jasiulevičiaus įmonė „Sauliaus vaistinė“ v. Panevėžio teritorinė ligonių kasa ir Valstybinė ligonių kasa prie Sveikatos apsaugos ministerijos*, Nr. 3K-3-414/2005, kat. 42.11.2

Teismui modifikavus sutartinius įsipareigojimus, sprendimu patvirtinama nauja sutarties redakcija ir ji bus vykdoma analogiškai kaip teismo proceso metu šalių sudaryta taikos sutartis.

Lietuvos teisėje pripažįstama ir reglamentuojama teismo intervencijos į sutarties turinį teisė, tačiau kitų valstybių teisės doktrinoje sutinkama tokios praktikos pagrįstumu abejojančių nuomonių.

Neneigiama, kad tam tikrose situacijose teismo galimybė peržiūrėti sutarties turinį gali pasitarnauti ginant silpnesnės šalies interesus. Pavyzdžiui, kai sutarties šalys neturi lygių galimybių derėtis, dėl to, jog viena iš jų ekonomine galia yra žymiai pranašesnė už kitą, ar rinkoje pasiūla labai maža, o paklausa itin didelė, kad paslaugos gavėjas faktiškai praranda galimybę siūlyti sutarties sąlygas. Imperatyvios įstatymo normos tik sąlyginai garantuoja silpnesnės šalies apsaugą. Todėl teisės sistema negali būti tik stebėtoja - labai dažnai trūksta realių prielaidų, kurioms esant, sutarčių sudarymo laisvė, skirta gerovės lygiui kelti, gali "funkcionuoti".⁷⁴

Sutartinių santykių modifikavimo teisės teismui suteikimas padeda įtvirtinti sutarties pakeitimo, kaip teisių gynimo priemonės, vaidmenį, nes užtikrina efektyvų jos įgyvendinimą. Kai viena šalis mano, jog sutarties sąlygos pažeidžia jos interesus, galimybė kreiptis į teismą, esant tam tikroms aplinkybėms, padeda operatyviai apginti savo teises ir užkirsti kelią kitai šaliai naudotis teisėmis tokiu būdu, kuris lemtų sutartinių santykių disbalansą. Sutartinių įsipareigojimų koregavimas teismo tvarka leidžia atstatyti sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą ir tokiais atvejais, kai identifikuojami neprotingi ir nesąžiningi sutarties pakeitimai.

Tačiau teisės literatūroje yra nuomonių, jog teismų teisės turėtų apsiriboti sutarties sąlygų tikrinimu teisingumo ir sąžiningumo požiūriu bei tokių reikalavimų neatitinkančių sutarties nuostatų panaikinimu. Pati sutarties esmė yra šalių konsensusas, bendros valios išreiškimas, todėl teismo paskirtimi negali būti sutarties jos šalims sudarymas⁷⁵, ko būtų pasiekama suteikiant jam sutarties keitimo galimybę.

Paminėtina ir tai, jog nėra jokios aiškios koncepcijos ar parametrų, kuriais teismas galėtų remtis keisdamas sutartinius įsipareigojimus. Paprasta modifikuoti tik tam tikras sąlygas, kaip kad sutarties kainos keitimas, atsižvelgiant į kintančias rinkos kainas ar valiutų kursus, nes apskaičiavimo metodai gali būti numatyti tiek pačioje sutartyje, tiek įstatyme. Visais kitais atvejais teismo galimybė nustatyti šalių ketinimus ir interesus

⁷⁴ ZWEIGERT, K.; KOTZ, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 278 - 279

⁷⁵ HORN, Norbert. Procedures of Contract Adaptation and Renegotiation in International Commerce. In: *Horn (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*. Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. [interaktyvus]1985, at 173 et seq. [žiūrėta 2008m. vasario 25d.]. p. 180
Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

labiausiai tenkinančias sąlygas, atitinkančias ir jų bendradarbiavimo praktiką, yra abejotina. Kuo sudėtingesnė sutartis ir kuo labiau jos pakeitimas susijęs su šalių bendradarbiavimu ateityje, tuo teismui kyla didesnė rizika netinkamai realizuoti jam suteiktą sutarties keitimo teisę.⁷⁶

Pavyzdžiui, kai asmenys yra sudėtingos ir ilgalaikius komercinius santykius nustatančios sutarties šalys, teismo sprendimas, keičiantis sutartinių įsipareigojimų apimtį ar pobūdį vienos iš jų prašymu, gali lemti tokių santykių pasibaigimą. Taip gali atsitikti, jei pakeitimas, priimamas prieš vienos iš šalių valią, keičia sutarties nuostatas pastarosios nuomone visiškai jos interesų neatitinkančiu būdu. Šalis gali prarasti suinteresuotumą tęsti komercinius santykius ir jai priimtinesnis tampa sutarties nutraukimas, nei jos išsaugojimas. Dėl to ypatingai svarbiu tampa sutartį keičiančio asmens gebėjimas objektyviai įvertinti aplinkybes ir tinkamai nustatyti sutartinių įsipareigojimų balansą. Sutarties pakeitimas turi pateisinti abiejų šalių lūkesčius ir nesuteikti nepagrįstos naudos, pranašumo vienai ar neproporcingai didelių, neprotingų, įsipareigojimų kitai šaliai. Jei abejojama teismo kompetencija nustatyti ir teisingai įvertinti įvairaus pobūdžio, sudėtingų sutarčių aplinkybes, reikšmingas nustatant sutartinių santykių šalių teises ir pareigas, abejotina ir tai, jog teismo sprendimu nustatytas sutarties pakeitimas atliks šiam institutui keliamus uždavinius. Taigi tokios teismo teisės egzistavimo pagrindumas gali būti paneigtas.

Teismas priimamus sprendimus turi pagrįsti galiojančia teise ar bent jau sąžiningumo bei teisingumo principais. Tuo tarpu šalys yra daug laisvesnės, nustatydamos galimus tarpusavio elgesio variantus neformalių derybų būdu. Pačios sprendamos sutarties pakeitimo klausimus, šalys apsisaugo nuo minėto netikrumo, jog teismas netinkamai įvertins ar apskritai neatsižvelgs į joms reikšmingas aplinkybes. Taigi nors aptariama teismo teisė varžo sutarties laisvės principą bei įgalina nukrypti nuo sutarties egzistavimo pagrindų, tikėtina, jog vien galimybės, kad teismas gali įsikišti į sutartinius santykius, buvimas gali paskatinti susitarimo šalių bendradarbiavimą.⁷⁷

⁷⁶ HORN, Norbert. Procedures of Contract Adaptation and Renegotiation in International Commerce. In: *Horn (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*. Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. [interaktyvus]1985, at 173 et seq. [žiūrėta 2008m. vasario 25d.]. p. 189 Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

⁷⁷ HORN, Norbert. Procedures of Contract Adaptation and Renegotiation in International Commerce. In: *Horn (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*. Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. [interaktyvus]1985, at 173 et seq. [žiūrėta 2008m. vasario 25d.]. p. 190 Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

Teismo galimybė koreguoti sutarties nuostatas pripažįstama UNIDROIT principų⁷⁸ bei Europos sutarčių teisės komisijos parengtų Europos sutarčių teisės principų⁷⁹, įtvirtinančių progresyviais tinkamo teisinio reguliavimo vystymo gaires⁸⁰. Taigi galima daryti išvadą, jog teigiami aptariamose teisės aspektai nusveria jos trūkumus.

Buvo minėta, jog Lietuvoje teismo teisė pakeisti sutartį tiesiogiai numatyta CK. Jame įtvirtinti trys specialūs pagrindai tokiai teisei realizuoti – tai esminis sutarties pažeidimas (CK 6.223 straipsnio 2 dalies 1 punktą ir 6.217 straipsnis), sutartinių įsipareigojimų vykdymo aplinkybių pasikeitimas (CK 6.204 straipsnis) ir esminė šalių nelygybė (CK 6.228 straipsnis). Pastarieji trys atvejai toliau darbe bus analizuojami detaliau.

4. 3. 1 Sutarties pakeitimas esant esminiam sutarties pažeidimui

Susiklosčius tokiai situacijai, kada sutarties vykdymas galėtų būti pripažintas esminiu sutarties pažeidimu ir suteiktą galimybę nukentėjusiai šaliai pasinaudoti vienašališko sutarties nutraukimo teise, pirmenybė, atsižvelgiant į šalių suinteresuotumą bendradarbiavimu ateityje bei atitinkamos veiklos perspektyvas, gali būti suteikiama sutarties pakeitimui, užtikrinančiam tolesnį sutarties galiojimą. Norint tinkamai atskleisti sutarties pakeitimo esminio sutarties pažeidimo atveju įgyvendinimą, tikslinga yra apibūdinti sutarties pažeidimo apskritai esmę bei nustatyti esminio sutarties pažeidimo turinį.

CK 6.63 bei 6.205 straipsniuose nustatyti atvejai, kada susitarimo pagrindu prisiimtų įsipareigojimų vykdymas bus laikomas tokio susitarimo pažeidimu. Sutarties pažeidimo konstatavimą gali sąlygoti tiek visiškai sutartyje numatytų pareigų neįvykdymas, tiek bet kuris kitoks sutarties vykdymo trūkumas. Galima teigti, jog sutartis bus laikoma pažeista, kai:

- 1) sutartis nustato atitinkamą prievolę;
- 2) prievolė yra vykdytina;

⁷⁸ Principles of International Commercial Contracts. Rome: UNIDROIT, 1994, article 3.10, article 6.2.3

⁷⁹ The Principles of European Contract Law. Parts I and II. Prepared by the Commission on European Contract Law / edited by O. Lando, H. Beale. The Hague: Kluwer Law International, 2000., article 4:105, article 4:109, article 6:111

⁸⁰ SMITS, J. M. The Principles of European Contract Law and the Harmonisation of Private Law in Europe [interaktyvus]. p. 4 [žiūrėta 2008m. vasario 23 d.] Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=792545>

- 3) šalis atsisako vykdyti, nevykdo ar netinkamai įvykdo prievolę, arba dėl jos kaltės prievolės neįmanoma įvykdyti;
- 4) nėra pagrindų, pateisinančių sutarties neįvykdymą.⁸¹

Taigi sutarties pažeidimu gali būti pripažinta situacija, kai susitarimo šalis, neturėdama pateisinamo pagrindo, atsisako arba nevykdo to, kas yra privaloma pagal sutartį, įvykdo netinkamai arba sutarties nebegalima įvykdyti dėl tos šalies kaltės.⁸²

Pažymėtina, kad ne kiekvienas sutartinių įsipareigojimų vykdymo pažeidimas yra pripažįstamas esminiu, o atitinkami teisiniai padariniai, kaip ir čia analizuojama galimybė kreiptis į teismą dėl priverstinio sutarties pakeitimo (CK 6.223 straipsnio 2 ir 3 dalys), gali kilti tik esant tam tikro svarbumo sutarties pažeidimui.

CK nepateikia esminio sutarties pažeidimo sąvokos apibrėžimo. Todėl kiekvienu atveju atskirai, nustačius tam tikros iš sutarties atsiradusios prievolės neįvykdymą, turi būti vertinama ir tiriama jo pripažinimo esminiu įsipareigojimų pažeidimu galimybė.⁸³ Tai leidžia daryti išvadą, kad esminis sutarties pažeidimas yra vertinamosios normos pavyzdys ir konkretus jo turinys priklauso tik nuo faktinių situacijos aplinkybių.⁸⁴

Kai sutarties šalims nepavyksta priimti bendro sprendimo dėl sutarties nuostatų modifikavimo ar viena iš šalių atmeta arba ignoruoja tokį kitos pusės pageidavimą, viena iš galimybių pasinaudoti įstatymo suteikiama teise tą padaryti teismo tvarka yra esminio sutarties pažeidimo nustatymas. Teismas, konstatuodamas sutarties pakeitimo pagrindo egzistavimą, o sutarties pakeitimu suinteresuota šalis tam teikdama įrodymus, turi atsižvelgti į CK 6.217 straipsnio 2 dalyje nustatytus sutarties pažeidimo pripažinimo esminiu kriterijus ir turi būti vertinama jų visuma.⁸⁵ Minimame CK straipsnyje numatyti kriterijai, kaip jau minėta, yra vertinamojo pobūdžio, todėl priešingai šaliai leidžia įrodinėti, kad sutarties pažeidimas buvo neesminis ir taip paneigti sutarties pakeitimo pagrindą. Esminio sutarties pažeidimo kriterijai yra tarsi priemonė, kuria “išmatuojamos” kiekvieno konkretaus sutarties pažeidimo aplinkybės, suteikiant teisę patiems civilinės apyvartos dalyviams ar teismui spręsti, kaip turi būti vertinamas atitinkamas

⁸¹ SMALIUKAS, K. Esminis sutarties pažeidimas. *Juristas*, nr. 3, 2007 kovas

⁸² TREITEL, G. *The law of contract*. London: Thomson/Sweet&Maxwell, 2003, p. 832

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gruodžio 4 d. nutartis c. b. *Kauno miesto savivaldybės valdyba v. R. Jurgelionio firma “Trastos statyba” Kauno filialas*, Nr. 3K-3-1477/2002, kat. 31.3.6; 31.5

⁸⁴ BALČIKONIS, R. Esminio sutarties pažeidimo samprata pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą. *Jurisprudencija*, 2004, t. 51(43); 44-61

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. birželio 28 d. nutartis c. b. *V. Zumeris v. UAB “Olympic Gym” ir AB “Nord/LB Lietuva*, Nr. 3K-3-368/2004, kat. 37.8.; 37.9.; 37.10.;57.2.

pažeidimas.⁸⁶ Tad ar sutartis pažeista iš esmės ir dėl to egzistuoja pagrindas sutarties pakeitimui yra fakto klausimas.

Reikia paminėti, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, nagrinėjanti sutarties pakeitimo klausimus, apskritai yra negausi ir Teismas nėra pasisakęs dėl esminio sutarties pažeidimo sampratos CK 6.223 straipsnio 2 dalies prasme. Todėl darbe pagal analogiją bus remiamasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimais dėl esminio sutarties pažeidimo suvokimo, kaip pagrindo vienašališkam sutarties nutraukimui.

CK 6.217 straipsnio, atkartojančio UNIDROIT principų 7.3.1 straipsnio nuostatas, 2 dalyje 1 punkte nurodytą kriterijų galima aptikti kai kuriuose tarptautiniuose teisės aktuose. Pavyzdžiui, Jungtinių Tautų konvencijoje “Dėl tarptautinio prekių pirkimo - pardavimo sutarčių” nurodyta, jog: “Sutarties pažeidimas, padarytas vienos iš šalių, yra esminis, jeigu ji padaro kitai šaliai tokią žalą, kad ji žymia dalimi netenka to, ko ji turėjo teisę tikėtis pagal sutartį, išskyrus atvejus, kai pažeidusioji šalis nenumatė tokio rezultato ir tokio pat statuso protingas asmuo tokiomis pačiomis aplinkybėmis jo nebūtų numatęs.”⁸⁷

Pagal CK, sutarties pažeidimas yra esminis, jei nukentėjusi šalis negauna to, ką tikėjosi gauti ją sudarydama. Taigi nurodoma būtinybė atsižvelgti į pažeidimo sukeltas pasekmes. Kuo didesnis yra atotrūkis tarp sutarties neįvykdymo ir pažadėto vykdymo, tuo didesnė yra tikimybė, kad sutarties pažeidimas bus pripažintas esminiu.⁸⁸ Tačiau kita šalis gali įrodinėti, nenumačiusi ir negalėjusi numatyti, kad sutarties pažeidimas sukels tokių sunkių padarinių kitai šaliai.⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš bylų yra nurodęs, kad pirkėjas, turėdamas specifinių tikslų, kaip ateityje naudoti nusipirktą pastatą, tačiau jų neatskleisdamas pardavėjui, pats prisiima riziką dėl teritorijų planavimą ir statybas reglamentuojančiomis teisės normomis nustatytų galimų suvaržymų atsiradimo.⁹⁰ Vadinas, ypatingai svarbus šiuo atveju tampa iš sutarties kylančių teisėtų šalių lūkesčių nustatymas, o kartu ir sutarties aiškinimas. Būtent aiškinant sutartį yra nustatomi tikrieji šalių ketinimai. Pastarieji atskleidžiami remiantis ne vien pažodiniu sutarties teksto aiškinimu – sutarties sąlygos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į jų tarpusavio ryšį, sutarties esmę bei tikslą, jos sudarymo aplinkybes. Be to, turi būti atsižvelgiama į šalių

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. birželio 29 d. nutartis c. b. J. *Zolotariovas v. UAB “Baldras”* Nr. 3K-P-346/2004, kat. 37.8; 45.7

⁸⁷ 1980 m. Jungtinių Tautų konvencija “Dėl tarptautinio prekių pirkimo-pardavimo sutarčių”. Valstybės žinios, 1995-12-15, Nr. 102-2283

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. birželio 29 d. nutartis c. b. J. *Zolotariovas v. UAB “Baldras”* Nr. 3K-P-346/2004, kat. 37.8; 45.7

⁸⁹ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis*. 1-asis leid., Vilnius: Jusititia, 2003, p. 293

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 8 d. nutartis c. b. V. *Jackienė v. VĮ Valstybės turto fondas*, Nr. 3K-3-52/2003, kat. 40.10; 37.8.

derybas dėl sutarties sudarymo, šalių elgesį po sutarties sudarymo ir kitas reikšmingas aplinkybes.⁹¹

CK 6.217 straipsnio 2 dalies 2 punktas nurodo, kad nustatant, ar sutarties pažeidimas yra esminis, atsižvelgiama į tai, ar pagal sutarties esmę prievolės sąlygų laikymasis turi esminės reikšmės. Šiuo atveju nereikalaujama vertinti pažeidimo sukeltų padarinių – sutarties pažeidimas nustatomas pagal netinkamai įvykdytos ar neįvykdytos sutarties nuostatos pobūdį, kur net menkiausias nukrypimas nuo jos tinkamo realizavimo sukelia esminį sutarties pažeidimą.⁹² Ar reikia griežtai laikytis konkrečios sutarties nuostatos, nustato šalių susitarimas⁹³, kurio sąlygos, vadovaujantis CK 6.196 straipsniu, gali būti aiškiai nurodytos sutarties tekste arba numanomos, atsižvelgiant į sutarties prigimtį.

Vertinant sutarties pažeidimo rimtumą, svarbu atsižvelgti ir į sutartį pažeidusios šalies vaidmenį, t.y. nustatyti, ar sutartis netinkamai įvykdyta sąmoningai to siekiant (tyčia), ar dėl aplaidumo (didelio neatsargumo).⁹⁴ Tačiau tokiais atvejais būtina atsižvelgti į pažeidimo pobūdį ir padarinius: būdamas mažareikšmis ir nesukėlęs kreditoriui jokių padarinių, ir esant dideliame neatsargumui pažeidimas gali būti nepripažintas esminiu.⁹⁵ Priešingu atveju, tai galėtų reikšti sąžiningumo principo pažeidimą.

CK 6.217 straipsnio 2 dalies 4 punktas numato, jog kai neįvykdymas duoda rimtą pagrindą nukentėjusiai šaliai nesitikėti, kad sutartis bus įvykdyta ateityje, tai gali būti pakankamu pagrindu pažeidimą pripažinti esminiu net ir tuo atveju, jei pats pažeidimas yra nedidelis. Pavyzdžiui, remiantis aplinkybe, kad pažeidimas, nors ir mažareikšmis, padarytas tyčia, galima daryti išvadą, jog negalima tikėtis tinkamo sutarties įvykdymo ateityje.⁹⁶ Pažymėtina, kad šis esminio sutarties pažeidimo kriterijus yra aktualus, kai pažeidžiama dalimis vykdoma sutartis – vieno iš įsipareigojimų netinkamas įvykdymas lemia nesitikėjimą ir vėlesnio tinkamo sutarties vykdymo.⁹⁷

Nagrinėjamoje CK normoje yra numatytas dar vienas sutartinių įsipareigojimų pažeidimų vertinimo kriterijus – sutartį pažeidusios šalies nuostolių dydis. Teismas turėtų

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. balandžio 3 d. nutartis c. b. AB „Turto bankas“ su UAB „Vaidluvė“, Nr. 3K-3-406/2000, kat. 14

⁹² BALČIKONIS, R. Esminio sutarties pažeidimo samprata pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą. *Jurisprudencija*, 2004, t. 51(43); p. 54

⁹³ The Principles of European Contract Law. Parts I and II. Prepared by the Commission on European Contract Law / edited by O. Lando, H. Beale. The Hague: Kluwer Law International, 2000.

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. birželio 29 d. nutartis c. b. J. Zolotariovas v. UAB „Baldras“ Nr. 3K-P-346/2004, kat. 37.8; 45.7

⁹⁵ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis*. 1-asis leid., Vilnius: Jusititia, 2003, p. 293

⁹⁶ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis*. 1-asis leid., Vilnius: Jusititia, 2003, p. 293

⁹⁷ SMALIUKAS, K. Esminis sutarties pažeidimas. *Juristas*, nr. 3, 2007 kovas

atsižvelgti į nuostolius, kuriuos gali sukelti konkretus sutartinių įsipareigojimų pakeitimo variantas. Priimamas sprendimas neturėtų lemti itin didelių ir nepagrįstų sutartį pažeidusios šalies praradimų, sąlygoti susitarimo šalių tarpusavio teisių ir pareigų disbalanso.

Svarbu yra tai, jog vertinant sutarties pažeidimo rimtumą, reikia atsižvelgti ne tik į CK 6.217 straipsnio 2 dalyje nurodytus kriterijus, bet ir nustatyti, kad esminio sutarties pažeidimo pagrindai yra realūs ir jų tikrumas įrodytas. Vien tik formalus sutarties esminių nuostatų pažeidimas, jeigu neatsiranda neigiamų pasekmių (žalos) nukentėjusiajai šaliai, paprastai leidžia daryti išvadą, kad esminio sutarties pažeidimo nebuvo.⁹⁸ Taigi nėra ir pagrindo sutarties pakeitimui.

Suinteresuotos šalies teisė kreiptis į teismą esant esminiam sutarties pažeidimui numatyta CK 6.223 straipsnio 2 dalies 1 punkte. Taigi šalis, kuri negavo didžiąja dalimi to, ką pagal sutartį per visą jos terminą pagrįstai tikėjosi gauti⁹⁹, gali teikti ieškinį teismui ir reikalauti jo pažeistų teisių gynybos sutarties nuostatų koregavimo būdu. Atsižvelgiant į tai, kad esminis sutarties pažeidimas yra fakto klausimas¹⁰⁰, nustatomas įvertinus konkrečios situacijos aplinkybių visumą, į teismą besikreipianti šalis turi pateikti įrodymus, jog egzistuoja sutarties pakeitimo pagrindas. Šalies įrodymai turi paliudyti, kad yra pakankamai didelis atotrūkis tarp sutarties neįvykdymo ir pažadėto įvykdymo, kitaip tariant – patvirtinti darbe jau nagrinėtų esminio sutarties pažeidimo kriterijų realų egzistavimą.

Pavyzdžiu, kada šalies reikalavimas koreguoti sutarties nuostatas gali būti pripažintas pagrįstu pagal CK 6.223 straipsnio 2 dalies 1 punktą, galima laikyti pardavėjo pareigos perduoti reikalavimus atitinkantį daiktą pažeidimą. CK 6.327 straipsnis nustato, kad parduodamų daiktų kokybė, kiekis ir kiti kriterijai turi atitikti sutarties sąlygas, o jeigu sutartyje nėra nurodymų, - įprastus reikalavimus. Iš sutarties kylantys teisėti šalies lūkesčiai gali būti reikšmingai pažeisti, kai jam perduodamas netinkamos kokybės daiktas. CK 6.334 straipsnio 1 dalyje formuluojama bendroji taisyklė, kad už netinkamą parduoto daikto kokybę atsako pardavėjas, jeigu nenurodė pirkėjui ir neaptarė su juo daikto trūkumų. Šiuo atveju pirkėjui garantuojama galimybė apginti pažeistas teises pateikiant reikalavimą dėl kainos sumažinimo. Tokį reikalavimą pirkėjas gali pareikšti, jeigu jis gali naudoti įsigytus daiktus pagal paskirtį (įprastą ar specialią) nepašalinus jų

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. birželio 29 d. nutartis c. b. J. *Zolotariovas v. UAB "Baldras"* Nr. 3K-P-346/2004, kat. 37.8; 45.7

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. birželio 29 d. nutartis c. b. J. *Zolotariovas v. UAB "Baldras"* Nr. 3K-P-346/2004, kat. 37.8; 45.7

¹⁰⁰ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis*. 1-asis leid., Vilnius: Jusititia, 2003, p 292

trūkumų, tačiau jeigu nustatant kainą nebuvo įvertinti daiktų trūkumai, kurie veikia kainos dydį.¹⁰¹

Tokia pati gynybos priemonė pirkėjui garantuojama, kai pažeidžiama jo teisė gauti komplektiškus daiktus (CK 6.341 straipsnis), daiktus atitinkančius taros ir pakuotės reikalavimus (CK 6.343 straipsnis) bei pardavėjui pažeidus pareigą patvirtinti daikto nuosavybės teisę (CK 6.321 straipsnis). Panašios nuostatos yra numatytos ir kituose CK straipsniuose, reglamentuojančiuose atskiras sutarčių rūšis, pavyzdžiui, nekilnojamo daikto pirkimą – pardavimą (CK 6.399 straipsnis), įmonės pirkimą – pardavimą (CK 6.408 straipsnis).

Pažymėtina, kad Lietuvos teismų praktikoje analizuojant sutarties modifikavimo klausimus paprastai buvo sprendžiama dėl susitarimo sąlygų, nustatančių sutarties kainą, pakeitimo. Tačiau daugiausia sprendimai priimti vadovaujantis esminę šalių nelygybę ar sutartinių įsipareigojimų vykdymą pasikeitus aplinkybėms, t.y. kitus specialius sutarties pakeitimo atvejus reglamentuojančiomis CK normomis (pavyzdžiui Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 15 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-975/2003 V. Šeduikienė v. UAB „Klaistuva“; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gruodžio 14 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-658 G.Valiūnienė v. S. Rachinštein), o ne esminiu sutarties pažeidimu.

Pažeidus sutartį iš esmės yra pakenkiama vienos iš šalių interesams, sukeliama turtinio bei asmeninio pobūdžio praradimai, todėl natūralu, jog teisės sistema parūpina tam tikrų įrankių, įgalinančių sutarties šalį operatyviai ginti jos pažeistas teises.

CK 6.217 straipsnis, nustatantis sutarties pažeidimo vertinimo kriterijus, kartu reglamentuoja vienašališką sutarties nutraukimo galimybę. Teisės doktrinoje pripažįstama, kad paprastai, sutartinių įsipareigojimų pažeidimui esant esminiam, padariniai (pareigos neįvykdymas) yra tokie, kad nukentėjusi šalis praranda interesą į tolesnį sutarties vykdymą ir sutartis yra neįvykdoma iš esmės. Tačiau į sutarties nutraukimą visada reikia žiūrėti kaip į kraštutinę priemonę (*ultima ratio*), kuri nėra suderinama su civilinių teisinių santykių prigimtimi. Jau ne kartą minėta, kad prioritetą turi būti teikiamas *favor contractus* principui, reiškiančiam sutartinių santykių pasibaigimą jų siekto rezultato realizavimu ir teisėtų lūkesčių principo tinkamą įgyvendinimą, jeigu tai įmanoma atsižvelgiant į sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principus. Todėl, jei šaliai naudinga priimti kad ir netinkamą sutarties įvykdymą, o jos praradimus pakankamai kompensuotų patirtų nuostolių atlyginimas, turėtų būti

¹⁰¹ MIZARAS, V. Pirkimo – pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse. *Justitia*, 2003 m. Nr. 6 (48), p. 15

pasirenkamas ne sutarties nutraukimas, o kita gynybos priemonė. Tokia kita tinkamesnė gynybos priemone pagrįstai galima pripažinti sutarties pakeitimą.

4. 3. 2 Sutarties pakeitimas sutartinių įsipareigojimų vykdymo aplinkybių pasikeitimo atveju

Teisės doktrinoje nurodoma, jog sutarčių teisės esmė yra asmenų autonomija ir tarpusavio pasižadėjimu grindžiamų mainų skatinimas, jų prisiimtų sutartinių įsipareigojimų sąžiningo vykdymo užtikrinimas.¹⁰² Sutarties privalomumo požymis lemia, jog sutartinių prievolių turi būti laikomasi tol, kol jas įmanoma įvykdyti, nepaisant papildomų sunkumų atsiradimo. Net ir tokiu atveju, jei šalis vietoj naudos, kurią tikėjosi gauti, patirtų didelių nuostolių, sutarties sąlygos turėtų būti gerbiamos.¹⁰³ Atsižvelgiant į tai, nukrypimas nuo sutartinių prievolių įgyvendinimo turėtų būti leidžiamas tik išimtiniais atvejais.

Aplinkybių pasikeitimas, kaip sąlyga nukrypti nuo pradinėje sutartyje įtvirtintų pareigų vykdymo, pripažįstama daugelyje valstybių,¹⁰⁴ taip pat ir tarptautinėje teisėje.¹⁰⁵ Tokia galimybė įvardinama *rebus sic stantibus* principu, pagal kurį sutartis turi būti vykdoma atsižvelgiant į ją sudarius pasikeitusias aplinkybes. Tačiau šis principas pripažįstamas ne visų valstybių teisės sistemose, skiriasi konkretūs aplinkybių pasikeitimo teisiniai padariniai. Mastas, kuriuo leidžiama nukrypti nuo sutartinių įsipareigojimų, gali apimti nuostatų koregavimą ar apskritai atleidimą nuo jų vykdymo. Taip pat varijuoja ir pakitusių aplinkybių, galinčių turėti įtakos sutartiniams įsipareigojimams, pobūdis.

Bene griežčiausio požiūrio laikosi Prancūzijos teisė - įtvirtindama *force majeure* doktriną, ji užkerta kelią sutarties pakeitimo galimybei. Pagal ją, aplinkybių pasikeitimas įtakos sutarties vykdymui gali turėti tik tada, kai jas sąlygoja veiksniai, už kuriuos šalis, turinti įvykdyti prievolę, nėra atsakinga, kurių ji negalėjo nei numatyti, nei kontroliuoti (tokie pakitusių aplinkybių vertinimo kriterijai numatomi ir kitų valstybių teisėje). Kitas būtinas pasikeitusių aplinkybių požymis – jos turi daryti sutarties įvykdymą

¹⁰² KIM, N. Mistakes, Changed Circumstances and Intent. [interaktyvus], p. 4 [žiūrėta 2008m. vasario 23d.]. Prieiga per internetą: <http://ssrn.com/abstract=958789>

¹⁰³ BEALE, H. G.; BISHOP, W. D.; FURMSTON, M. P. *Contract. Cases and Materials*. 5th ed. Oxford, 2008, p.896

¹⁰⁴ BEALE, H. G.; BISHOP, W. D.; FURMSTON, M. P. *Contract. Cases and Materials*. 5th ed. Oxford, 2008, p.896

¹⁰⁵ *rebus sic stantibus* išimtinį pobūdį *pacta sunt servanda* principo atžvilgiu numato 1969 m. gegužės mėn. 23d. Vienos konvencija dėl sutarčių teisės (62 straipsnis)

neįmanomu.¹⁰⁶ Būtent dėl pastarojo požymio vienintelė galima teisinė pasekmė – sutarties nutraukimas. Ir tik administracinės teisės srityje numatoma šiek tiek daugiau lankstumo, kur nenumatyti politinio ar ekonominio pobūdžio sąlygų pasikeitimai sutarties įvykdymą vienai iš šalių gali daryti ne tik neįmanomą, bet ir netoleruotinai sudėtingą. Ši *imprévision* doktrina įgalina šalis derėtis dėl galimo sutarties nuostatų koregavimo teismo tvarka. Paprastai teismas tik padeda šalims, nustatydamas tam tikras sutarties sąlygų keitimo gaires. Pastarosioms nepavykus priimti bendro sprendimo, teismas gali nustatyti konkrečias naujas sutartinių prievolių apimtis.

Kita vertus, pripažįstama, jog vykdymo neįmanomumas, *force majeure* doktrinos taikymo atveju, gali pasireikšti tik dalyje sutartinių prievolių. Atsižvelgiant į tai, būtų nutraukiami ne visi sutartiniai įsipareigojimai, o tik proporcingai mažinama jų apimtis. Taigi atitinkamai turi būti koreguojamos ir sutarties nuostatos, o tai turėtų būti laikoma sutarties pakeitimu.

Panašus pakitusių aplinkybių poveikio sutartiniams santykiams traktavimas numatytas ir bendrosios teisės valstybėse. Sutarties nuostatų koregavimo, atsižvelgiant į naujai susiklosčiusias vykdymo sąlygas, teisė teismams nepripažįstama, tačiau atleidimas nuo įsipareigojimų įgyvendinimo galimas ne tik tada, kai vykdymas tampa fiziškai ar teisiškai neįmanomu, bet ir kai įmanomas tik tokiu būdu, dėl kurio šalys nebuvo susitarę ir kuris neatitinka jų pradinių, sutartyje įtvirtintų bendrų ketinimų. Tokį požiūrį įtvirtina trys, iš dalies sutampančios doktrinos: sutarties objekto išnykimo (angl. *frustration*), įvykdymo negalimumo (angl. *impossibility*) ir nepraktiškumo (angl. *impracticability*).¹⁰⁷ Pagal jas, nepasiteisinę vienos šalies viltys, vykdymo sunkumai ar vien tik nepatogumai neturės reikšmės vertinant aplinkybių pasikeitimą, kaip turintį įtakos sutarties vykdymui.¹⁰⁸ Sutarties sąlygos nebus modifikuojamos, jei tokios aplinkybės materializuosis – jos bus priskiriamos vienos iš šalių verslo rizikai. Tam, kad sukeltų teises pasekmes, sutartinių prievolių vykdymo aplinkybės turi pasikeisti esmingai, taip, jog kategoriškas sutarties privalomumo principo taikymas lemtų neišvengiamą neteisingumo realizavimą sutarties šalių atžvilgiu.

Taigi bendrojoje teisėje teisiškai reikšmingi aplinkybių pasikeitimai automatiškai sąlygos sutarties nutraukimą. Paminėtina, jog bet kokie po to sutarties šalių atlikti

¹⁰⁶ RIVKIN, D. R., *Lex Mercatoria and Force majeure*. In: *Gaillard (ed.), Transnational Rules in International Commercial Arbitration (ICC Publ Nr. 480,4)*, [Interaktyvus], Paris 1993, at 161 et seq. [žiūrėta 2008m. kovo 16d.], p. 174-176 Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

¹⁰⁷ SALIBA, A.T. LLM, *Rebus sic stantibus: A Comparative Survey*. In: *Murdoch University Electronic Journal of Law*. [interaktyvus] Volume 8, Number 3 (September 2001) [žiūrėta 2008m. kovo 7d.]. Prieiga per internetą: <http://www.murdoch.edu.au/elaw/issues/v8n3/saliba83_text.html>

¹⁰⁸ BROWN, I.; CHANDLER, A. *Law of Contract*. Oxford, 5th ed., 2005-2006, p. 200

sutartinių prievolių pakeitimai bus traktuojami kaip nauja sutartis, nepaisant to, jog ji bus praktiškai identiška pradinei (pavyzdžiui, tik su nauja, didesnę kainą nei pradinė nustatančia sąlyga).¹⁰⁹

Visiškai kitoks požiūris į teismo teisę pritaikyti sutartį prie pakitusių aplinkybių egzistuoja daugelyje civilinės teisės valstybių. Kai kuriose principo *rebus sic stantibus* taikymas tiesiogiai įtvirtintas civilinio kodekso straipsniuose (pavyzdžiui, Italijos civilinio kodekso 1467 straipsnis), kitose jis, nors aiškiai įstatymuose neišreikštas, pripažįstamas teismų praktikoje ir vertinamas kaip bendras teisės principas (Vokietija, Šveicarija).¹¹⁰

Galimybę revizuoti sutartis pasikeitus jų vykdymo aplinkybėms pripažįsta ir UNIDROIT principai (6.2.1 - 6.2.3 straipsniai), ir Europos sutarčių teisės principai (6.111 straipsnis).

Lietuvoje prievolių vykdymo instituto normos, leidžiančios koreguoti sutartinių prievolių turinį jų vykdymo eigoje, buvo įtvirtintos jau 1964 m. CK 177 straipsnio 2 dalyje, kurioje buvo nustatyta: jeigu dėl nepaprasto aplinkybių pasikeitimo prievolės įvykdymas susijęs su didesniais sunkumais arba vienai iš šalių gresia didelės, aiškiai neekvivalentiškos išlaidos ir to šalis negalėjo numatyti sutarties sudarymo metu, tai teismas, įvertinęs šalių interesus, suinteresuotos šalies reikalavimu gali nustatyti prievolės mokėjimų dydį ar nutraukti sutartį. Panašaus turinio sutarties privalomumo ir vykdytinumo principo išimtis yra įtvirtinta ir naujo CK 6.204 straipsnyje, kuris atkartoja sutarties vykdymą pasikeitus aplinkybėms reglamentuojančius UNIDROIT principų straipsnius.¹¹¹ Toliau bus nagrinėjamos būtent šiuo straipsniu įtvirtintos teisės įgyvendinimo sąlygos.

Svarbu pastebėti, jog ne visi sudarant sutartį egzistavusių aplinkybių pasikeitimai gali būti pagrindu sutarties koregavimams atlikti. Pripažįstama, jog tokie pasikeitimai turi būti reikšmingi, iš esmės pažeidžiantys sutartinių santykių šalių prievolių balansą, o reikalavimas įvykdyti sutartį tokiomis aplinkybėmis prieštarautų sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principams.¹¹² Esmine įsipareigojimų disproporcija teisės doktrinoje laikomos situacijos, kai vienos šalies įsipareigojimų vykdymo apimties joks protingas

¹⁰⁹ HALSON, R. *Contract Law*. s.l.: Longman Law Series 2001, p. 385

¹¹⁰ SALIBA, A.T. LL.M., *Rebus sic stantibus: A Comparative Survey*. In: *Murdoch University Electronic Journal of Law*. [interaktyvus] Volume 8, Number 3 (September 2001) [žiūrėta 2008m. kovo 7d.]. Prieiga per internetą: <http://www.murdoch.edu.au/elaw/issues/v8n3/saliba83_text.html>

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 19 d. nutartis c. b. *G.Brencius v. UAB "Ūkio investicinė grupė"* Nr. 3K-3-612/2003, kat. 16.3.2.1; 21.2.2.1; 40.13

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003m. spalio 15d. nutartis c.b. *Violeta Šeduikienė v. UAB "Klaistuva"*, Nr. 3K-3-975/2003, kat. 37.6.; 37.8.; 38.2.

asmuo nevertintų kaip teisingos ir pagrįstos, ekvivalentiškos kitos šalies įsipareigojimams.¹¹³

Įstatyme nėra įvardintų konkrečių aplinkybių, kurioms esant, sutartinių įsipareigojimų įvykdymas automatiškai tampa sudėtingesnis ir dėl to suteikia pagrindą nukentėjusiai šaliai kreiptis dėl sutarties pakeitimo. Paprastai pripažįstama, jog staigūs ir radikaliai sutartinių prievolių pusiausvyrą įtakojantys veiksniai būdingiausi yra ilgalaikiams, tęstinio pobūdžio susitarimams. Tai gali būti pokyčiai teisės, politikos, mokesčių ir kitose srityse, lemiantys: arba esminį įvykdymo kainos padidėjimą ar gaunamo įvykdymo sumažėjimą, arba apskritai intereso gauti įvykdymą praradimą. Pirmosios aplinkybės pavyzdžiu galėtų būti dramatiškas žaliavų, tam tikros produkcijos gamybai, pabrangimas, nauji gamybos saugumo reikalavimai, didinantys produkcijos pagaminimo kaštus ir panašiai. Gaunamo įvykdymo vertė gali sumažėti dėl radikalių pokyčių rinkoje ar tikslo, dėl kurio buvo sudaryta sutartis, išnykimo (pavyzdžiui, prekių, dėl kurių sudaryta sutartis, eksporto uždraudimas, jei jos buvo pirktos būtent eksporto tikslais).¹¹⁴ Pažymėtina, jog sutarties sudarymo tikslo išnykimas paprastai sąlygoja ne jos nuostatų modifikavimo poreikį, o atleidimą nuo sutartinių įsipareigojimų vykdymo.

Negalima laikyti, jog sutartinių prievolių įvykdymas iš esmės tapo sudėtingesnis, vien dėl to, jog vienai iš šalių jis nebėra pelningas arba pelnas gerokai mažesnis, negu buvo tikėtasi sudarant sutartį. Visada turi būti vertinamas tokių suvaržymų pasireiškimo mastas. Pavyzdžiui, įvykdymo pabrangimas, kainų kilimas ar sumažėjimas yra tipiška rizika tenkanti šalims sutarčių, numatančių fiksuotos kainos sąlygą. Aplinkybių pakitimas taip pat turi būti vertinamas visos sutarties kontekste – jei žymus įsipareigojimų disbalansas egzistuoja tik nedidelėje sutartinių įsipareigojimų dalyje, tai dar nereiškia, jog tinkamos pusiausvyros nebus visų prievolių atžvilgiu.¹¹⁵

CK, kaip ir kitų valstybių, pripažįstančių sutarties sąlygų pritaikomumą prie pakitusių aplinkybių, teisė numato tik abstrakčius kriterijus, kuriais turi būti vadovaujama nustatant atitinkamo įvykio reikšmingumą. Tiek į teismą besikreipianti šalis teikdama faktinius įrodymus, tiek teismas vertindamas aplinkybes ir sprenddamas dėl teisinio pagrindo sutarties pakeitimui egzistavimo, turi remtis šiais kriterijais:

¹¹³ RIVKIN, D. R., *Lex Mercatoria and Force majeure*. In: *Gaillard (ed.), Transnational Rules in International Commercial Arbitration (ICC Publ Nr. 480,4)*, [Interaktyvus], Paris 1993, at 161 et seq. [žiūrėta 2008m. kovo 16d.], p. 183 Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

¹¹⁴ BEALE, H. G.; BISHOP, W. D.; FURMSTON, M. P. *Contract. Cases and Materials*. 5th ed. Oxford, 2008, p.897

¹¹⁵ ICC Hardship Clause 2003, ICC Publication No. 650, *Hardship provisions – Drafting suggestions*[interaktyvus], [žiūrėta 2008m. vasario 25d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

- 1) tam tikra aplinkybė atsiranda ar tampa žinoma nukentėjusiai šaliai po sutarties sudarymo;
- 2) tokia aplinkybė negalėjo būti numatyta sutarties sudarymo metu;
- 3) tam tikro įvykio nukentėjusi šalis negalėjo kontroliuoti ir
- 4) nebuvo prisiėmusi jo atsiradimo rizikos.

Paminėtina, jog aplinkybių pasikeitimas, iš esmės sunkinantis sutartinių prievolių įvykdymą, turi atitikti visus keturis kriterijus.

Gali būti, jog aplinkybės kinta laipsniškai ir jų kitimas prasideda dar sutarties sudarymo metu. Šalis, suinteresuota sutarties pakeitimu, tokiu atveju turėtų įrodyti, jog aplinkybių pokyčiai esmingai išaugo sutarties vykdymo laikotarpiu ir galutinis laipsniškų situacijos pasikeitimų rezultatas, lėmęs radikalų nukrypimą nuo sutartinių įsipareigojimų pusiausvyros, pasireiškė jau po sutarties sudarymo.

Analizuojant aplinkybių pakitimo numatymo kriterijų, taikomas objektyvus pokyčių pobūdžio, jų pasireiškimo vietos bei laiko, tai pat ir sutarties šalių kvalifikacijos vertinimas. Gali kilti klausimas, koku asmens protingumo laipsniu turėtų būti vadovaujama. Tai svarbu, nes nustatius, jog asmuo galėjo numatyti, bet nenumatė svarbios aplinkybių kaitos, būtų daroma išvada, jog šalies ketinimai buvo vykdyti sutartines prievoles griežtai, vadinasi, aplinkybių pasikeitimu negalėtų grįsti reikalavimo pakeisti sutarties sąlygas. Teisės doktrinoje pripažįstama, jog aktualus yra ne tobulo, o vidutinio žmogaus standartas. Taigi sutarties šalis turėtų numatyti tokius įvykius, kurie atitinkamoje situacijoje objektyviai būtų aiškūs protingam ir apdairiam žmogui (*bonus pater familias*).¹¹⁶ Pavyzdžiui, šalis, įsipareigoja tiekti kitai šaliai ledą. Paprastai ledas išgaunamas iš netoliese esančio ežero. Tačiau žiema buvo netikėtai šilta ir alternatyvių šaltinių panaudojimas sutarties vykdymui buvo žymiai brangesnis. Tiekėjas negali remtis tokiomis aplinkybėmis, nes sudarant sutartį buvo galima objektyviai numatyti jų atsiradimą.

Siekiant sutarties pakeitimo aptariamam atveju, kitas svarbus kriterijus yra šalių kaltės dėl sutarties vykdymo aplinkybių pokyčio nebuvimas. Aplinkybių pasikeitimas turi būti sąlygotas išorinio, objektyvaus veiksnio, nepriklausančio nuo sutarties šalių valios.¹¹⁷ Galėjimas kontroliuoti tam tikro įvykio eigą reiškia galimybę sumažinti ir jo pagrindu atsirandančią riziką. Sąžiningumo reikalavimas sutartiniuose santykiuose lemia šalies

¹¹⁶ RIVKIN, D. R., Lex Mercatoria and Force majeure. In: Gaillard (ed.), *Transnational Rules in International Commercial Arbitration (ICC Publ Nr. 480,4)*, [Interaktyvus], Paris 1993, at 161 et seq. [žiūrėta 2008m. kovo 16d.], p. 175 Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

¹¹⁷ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis*. 1-asis leid., Vilnius: Jusititia, 2003, p 270

pareigą stengtis tinkamai įvykdyti sutartį, vadinasi, ir imtis atitinkamų atsargumo priemonių, jei iškyla grėsmė tokiam tikslui pasiekti. Jei šalis maksimaliai nesistengė tinkamai įvykdyti sutartį ir tuo pažeidė bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai, už tai jam gali kilti atsakomybė (CK 6.246 straipsnio 1 dalis), o tokio nerūpestingumo sąlygotas prievolių vykdymo pasunkėjimas nebegalės būti pagrindu sutarties nuostatomis koreguoti.

Toks pat rezultatas bus ir esant priešingos šalies nei nukentėjusioji kaltei. Teismas, spręsdamas sutarties pakeitimo klausimą, kiekvienu atveju turi tinkamai identifikuoti ginčo objektą. Jei šalis sutartinių prievolių modifikavimo būtinumą motyvuoja ne pasikeitusiomis vykdymo aplinkybėmis, o kitos sutarties šalies nesąžiningais veiksmais, negali būti taikomos CK 6.204 straipsnyje įtvirtintos nuostatos dėl sutarties keitimo – reikia vadovautis civilinę atsakomybę reglamentuojančiomis teisės normomis.¹¹⁸

Kaip ir aplinkybių numatymo atveju, sprendžiant apie sutarties šalies galimybę kontroliuoti aplinkos pokyčius, taikomas objektyvus atidaus ir rūpestingo žmogaus testas: ar tokiais pačiomis aplinkybėmis, tokios pat kvalifikacijos protingas asmuo galėjo pasielgti kitaip, nei sutarties šalis.

Sprendžiant klausimą dėl šalies prisiimtos rizikos, esminę reikšmę turi jau minėti aplinkybių pokyčio žinojimo ir numatymo kriterijai - šalis bus laikoma prisiėmusia aplinkybių pasunkėjimo riziką, jei sutarties nuostatose nėra numatytas konkretus rizikos paskirstymas ir tokios aplinkybės jai buvo žinomos ar turėjo būti žinomos sutarties sudarymo metu.¹¹⁹ Taip pat, jei tokias aplinkybes galėjo protingai numatyti. Esant tokioms aplinkybėms, šalis negalės remtis vykdymo sąlygų pasikeitimo faktu reikalaujama sutarties pakeitimo. Kita vertus, yra nuomonių, jog numatymo kriterijus nebūtinai yra tinkamas rizikos prisiėmimui konstatuoti. Galimos situacijos, kai sutarties šalis žino apie rizikos pasireiškimo tikimybę, tačiau nenumato aplinkybių pakitimo masto ir dėl to mano nesant poreikio tokiu klausimu diskutuoti sudarant sutartį. Arba šalis mano, jog jos derybinė pozicija per silpna, kad galėtų susitarti dėl atitinkamo rizikos tarp šalių paskirstymo.¹²⁰ Todėl teismui, priimant sprendimą dėl teisinio pagrindo sutarties pakeitimui buvimo, reikia ne pasikliauti paviršutinišku atitinkamų sąlygų egzistavimo konstatavimu, o nuodugniai iširti su sutarties sudarymu ir vykdymu susijusias aplinkybes.

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005m. gruodžio 14 d. nutartis c. b. *Genovaitė Valiūnienė v. Sergej Rashinštein*, Nr. 3K-3-658/2005, kat. 42.11.2; 25.2

¹¹⁹ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis*. 1-asis leid., Vilnius: Jusititia, 2003, p 270

¹²⁰ HALSON, R. *Contract Law*. s.l.: Longman Law Series 2001, p. 391

Teisės doktrinoje nurodoma, jog šalys, sudarydamos sutartis, ypač apimančias ilgalaikį tarpusavio bendradarbiavimą, turėtų suvokti, jog vykdymo aplinkybės, laikui bėgant, gali kisti ir dėl to nustatyti atitinkamus tokių situacijų sprendimo būdus jau pačioje sutartyje.¹²¹ Šalys gali susitarti, jog tam tikri įvykiai suteiks teisę nutraukti sutartį. Kitos nuostatos gali numatyti automatišką sutarties nuostatų pasikeitimą įvykdymui tapus sudėtingesniais, pavyzdžiui, kainų indeksavimo sąlygos. Galiausiai, įmanomos ir sutarties nuostatų koregavimo sąlygos, nustatančios šalims pareigą pritaikyti sutartinius išsipareigojimus prie naujai susiklosčiusių aplinkybių.¹²²

Jei sutartyje nėra sąlygų, reglamentuojančių aplinkybių pasikeitimą, bus laikoma, jog šalys sutiko ir prisiėmė galimų pakitimų atsiradimo riziką - jos bus saistomos sutarties nuostatomis ir sutartines prievoles turės vykdyti net pakitus pradinėms sutartinių santykių aplinkybėms. Pavyzdžiui Vokietijos civiliniame kodekse numatyta, jog nuomininkas nėra atleidžiamas nuo pareigos mokėti nuomos mokesčių, jeigu jis dėl asmeninių priežastčių negali pasinaudoti nuomojamu objektu.¹²³ Tokiu atveju šalis, norinti sumažinti įvykdymo pasunkėjimo jai nulemtas pasekmes, turės remtis įstatyme numatytu tokios situacijos reglamentavimu.

Nustačius sutartyje aplinkybių pasikeitimą reglamentuojančias sąlygas, kyla klausimas dėl tokių sąlygų ir sutartinių išsipareigojimų vykdymo pasunkėjimą reglamentuojančių įstatymų santykio. Yra nuomonių, jog šalys, susitardamos dėl atitinkamų nuostatų, išreiškė savo valią, jog sutartinių išsipareigojimų vykdymo metu nebūtų atsižvelgta į jokių kitų, tik jų įvardintus aplinkybių pasikeitimus. Pavyzdžiui, šalys, aiškiai numatydamos, jog sutarties kaina turi būti peržiūrima kas šešis mėnesius, išreiškia ketinimą neatlikti kitų laikinų kainos koregavimų, sąlygotų vykdymo aplinkybių pasikeitimo.¹²⁴ Tačiau akivaizdu, jog šalys, sudarydamos sutartis, paprastai negali numatyti visų galimų prievolių vykdymo sąlygų pokyčių, taigi ir išreikšti dėl jų savo nuomonės. Todėl įstatyminis reglamentavimas turėtų būti taikomas toms aplinkybėms, kurių neapima atitinkamos sutarties nuostatos.

¹²¹ RIVKIN, D. R., *Lex Mercatoria and Force majeure*. In: *Gaillard (ed.), Transnational Rules in International Commercial Arbitration (ICC Publ. Nr. 480,4)*, [Interaktyvus], Paris 1993, at 161 et seq. [žiūrėta 2008m. kovo 16d.], p. 188. Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

¹²² van HOUTTE, Hans. *Changed Circumstances and Pacta Sunt Servanda*. In: *Gaillard (ed.), Transnational Rules in International Commercial Arbitration (ICC Publ. Nr. 480,4)*, [Interaktyvus], Paris 1993, at 105 et seq. [žiūrėta 2008m. vasario 25d.], p. 109 Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

¹²³ MARKENSINIS, B. S.; UNBERATH, M.; JOHNSTON, A. *The German Law of Contract – a Comparative Treatise*. s.l.: Hart Publishing 2006, p. 342

¹²⁴ van HOUTTE, Hans. *Changed Circumstances and Pacta Sunt Servanda*. In: *Gaillard (ed.), Transnational Rules in International Commercial Arbitration (ICC Publ. Nr. 480,4)*, [interaktyvus], Paris 1993, at 105 et seq. [žiūrėta 2008m. vasario 25d.], p. 109 Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

Paminėtina, jog sutartyje tiesiogiai įvardinama šalių prisiimama rizika ne visada išreiškia tikrąją šalių valią. Ypatingai svarbiu tokiais atvejais tampa sutarties aiškinimo institutas. Siekiant teisingumo įgyvendinimo, kiekvienoje situacijoje būtina nustatyti aiškius ir neabejotinus įrodymus, jog atitinkamos sutarties sąlygos apėmė ir įvyki, sąlygojantį esminį sutartinių įsipareigojimų disbalansą.¹²⁵ Taigi nors pagal bendrą taisyklę sutartyje aiškiai įtvirtintas rizikos priskyrimas vienai iš šalių turėtų būti gerbiamas ir taikomas, teismas, sprenddamas teisinio pagrindo egzistavimo sutarties pakeitimui klausimą, gali nepaisyti tokios sutarties nuostatos, jei nustato, kad pastaroji neatitinka tikrųjų šalių ketinimų.¹²⁶

Galimi ir tokie atvejai, kai šalių susitarimu priimtos rizikos paskirstymo taisyklės įgyvendinimas būtų nepateisinamas pakitusių aplinkybių kontekste ir reikštų teisingumo bei protingumo principų pažeidimą. Todėl ja nebūtų galima vadovautis, nustatant rizikos tarp šalių pasiskirstymą.¹²⁷

Sprendžiant klausimą, ar sutarties šalis yra prisiėmusi riziką dėl atitinkamo įvykio, svarbus yra ir sutarties vykdymo kontekstas, tai yra nusistovėjusi praktika toje veiklos srityje, kurioje šalys sutarties pagrindu vysto tarpusavio santykius.¹²⁸ Vienos sutarties rūšys natūraliai gali lemti jų pagrindu prisiimamos rizikos pobūdį ir apimtį, kas nebūtų pagrįsta kitose sutartyse. Pavyzdžiui, nusistovėjusi komercinė praktika verslo subjektų sutartiniuose santykiuose gali neatitikti sąžiningumo reikalavimų vartojimo sutarties atveju.

Šalys gali kreiptis į teismą, kad šis pakeistų sutarties sąlygas ir būtų atkurta sutartinių prievolių pusiausvyra tada, kai sutarties įvykdymas tampa sudėtingesnis ir šalys pačios nesusitaria dėl sutarties pakeitimo.¹²⁹

Taigi sutartinių įsipareigojimų vykdymui tapus sudėtingesniams, prioritetą turi būti teikiamas pačių sutarties šalių bendradarbiavimui sutarties pakeitimo klausimais. Tokia nuostata įtvirtinta ne tik CK 6.204 straipsnio 3 dalyje, bet pripažįstama daugumos valstybių teisės. Vokietijos teismų praktikoje laikomasi nuomonės, jog aplinkybių pasikeitimas automatiškai nesuteikia teisės į sutarties pakeitimo reikalavimo patenkinimą, o tik teisę pradėti dėl to derybas, tiksliau, šalys, visų pirma, įpareigojamos sąžiningai

¹²⁵ CHANDLER, A.; BROWN, I. *Law of Contract: Questions and Answers*. Oxford, 2007 and 2008, p. 210

¹²⁶ HALSON, R. *Contract Law*. s.l.: Longman Law Series 2001, p. 389

¹²⁷ van HOUTTE, Hans. Changed Circumstances and Pacta Sunt Servanda. In: *Gaillard (ed.), Transnational Rules in International Commercial Arbitration (ICC Publ. Nr. 480,4)*. [interaktyvus], Paris 1993, at 105 et seq. [žiūrėta 2008m. vasario 25d.], p. 120 Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

¹²⁸ KIM, N. Mistakes, Changed Circumstances and Intent. [interaktyvus], p. 43 [žiūrėta 2008m. vasario 23d.]. Prieiga per internetą: <http://ssrn.com/abstract=958789>

¹²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2005m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-658/2005 *Genovaitė Valiūnienė v. Sergej Rashinštein*

siekti susitarimo. Tokie patys nurodymai pateikiami ir Prancūzijos teisėje *imprévision* doktrinos taikymo atveju. Net ir bendrosios teisės valstybėse įtvirtinant, jog teisė nutraukti sutartį, jos vykdymo aplinkybių pasikeitimo atveju, gali būti įgyvendinta tik priešingai šaliai pateikus išpėjimą, realiai atveriamas kelias deryboms dėl sutarties pakeitimo.¹³⁰

Tik pačios šalys gali tinkamiausiai įvertinti joms svarbias aplinkybes, žino, koks sutarties nuostatų koregavimas labiausiai atitiktų jų interesus. Todėl derybų pagrindu priimtas, bendrą valią atspindintis sutarties pakeitimas labiausiai atitiktų ir pačių sutartinių santykių esmę. CK 6.204 straipsnio 3 dalies bei 6.223 straipsnio 3 dalies nuostatos, numatydamos derybų procedūros būtinumą, procesinės teisės prasme įtvirtina privalomą ikiteisminę ginčų nagrinėjimo tvarką.

Sąžiningumas sutartiniuose santykiuose reikalauja, kaip jau buvo minėta, tinkamai vykdyti sutartinius įsipareigojimus. Tiesioginė šio principo išdava yra sutarties šalių bendradarbiavimo pareiga. Pastaroji reikalauja, kad sutartinių santykių šalys padėtų viena kitai įgyvendinti savo teises ir vykdyti pareigas, nes sutartinių santykių rezultata galima pasiekti tik šalims geranoriškai kooperuojantis. Bendradarbiavimo pareiga apima daug dalykų, tarp jų, tinkamą bei savalaikį informacijos apie sutartinių prievolių vykdymą pateikimą.¹³¹ Sutarties pakeitimu suinteresuota šalis, kuriai pasunkėja sutarties pagrindu priimtų pareigų įvykdymas, turi nedelsiant informaciją apie tokį faktą ir pakitusias aplinkybes, jų įtaką sutarties vykdymui bei prašymą derėtis pateikti prievolių įvykdymą gauti besitikinčiai šaliai. Pastarajai tokia informacija gali būti svarbi, pavyzdžiui, siekiant tinkamo įsipareigojimų tretiesiems asmenims įvykdymo, nes to sąlyga yra planuoto įvykdymo iš pakitusių aplinkybių paveiktos sutarties gavimas.

Šalis dėl derybų pradėjimo turėtų kreiptis iškart sužinojusi apie pakitusias sutartinių prievolių vykdymo aplinkybes ir jų poveikį šalių įsipareigojimų pusiausvyrai. Ar kreipimasis buvo atliktas be nepateisinamo delsimo, turi būti vertinama kiekvienu atveju atskirai, atsižvelgiant į aplinkybes.¹³² Kreipimosi terminas paprastai turi reikšmės vertinant sutarties vykdymo varžymo intensyvumą, nukentėjusios šalies kaltės buvimą, galimą rizikos prisiėmimą. Tačiau teisė derėtis išlieka bet koku atveju.¹³³

¹³⁰ HORN, Norbert. Changes in Circumstances and the Revision of Contracts in Some European Laws and in International Law. In: *Horn (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*. [interaktyvus]. Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. 1985, at 15 et seq. [žiūrėta 2008m. vasario 26d.], p. 23 . Prieiga per internetą: < <http://www.tldb.net/> >

¹³¹ MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 197

¹³² ICC Hardship Clause 2003, ICC Publication No. 650, Hardship provisions – Drafting suggestions [interaktyvus] [žiūrėta 2008m. vasario 25d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.tldb.net/> >

¹³³ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis*. 1-asis leid., Vilnius: Justitia, 2003, p 271

Paminėtina, jog kreipimasis dėl sutarties pakeitimo savaime nesuteikia teisės nukentėjusiai šaliai sustabdyti sutarties vykdymą (CK 6.204 straipsnio 3 dalis) – tokiai teisių gynbos priemonei realizuoti įstatymas nustato specialias būtinas sąlygas (CK 6.207 ir 6.58 straipsniai), kurios nėra susiję su sutartinių įsipareigojimų vykdymo aplinkybių pasikeitimu.

Kai viena iš šalių į kitą kreipiasi dėl sutarties pakeitimo, abi turi konsultuoti viena kitą ir siekti teisingo sprendimo, nelemiančio nei vienai iš šalių papildomos žalos. Gali kilti klausimų, kokie teisiniai padariniai kyla, kai viena iš šalių išlieka abejinga derybų atžvilgiu ar jas be pakankamo pagrindo nutraukia. Tokią šalį galima būtų pripažinti pažeidžiančia sąžiningumo sutartiniuose santykiuose pareigą ir įpareigoti atlyginti tokiu pažeidimu padarytus nuostolius.¹³⁴ Tačiau teisėje nėra įpareigojimo, jog pradėtos derybos turi būti baigiamos sprendimo priėmimu. Todėl šalims nepavykus susitarti dėl konkretaus sutarties nuostatų pakeitimo, nei viena iš jų neturėtų teisinio pagrindo reikalauti nuostolių atlyginimo ar kitokio pobūdžio kompensacijos. Tokiu atveju liktų galioti pradinės sutarties sąlygos, o bet kuri šalis įgytą teisę kreiptis į teismą dėl sutarties nuostatų koregavimo.

Sutartinių įsipareigojimų vykdymo aplinkybių pasikeitimas gali sąlygoti ne tik teisę reikalauti sutarties pakeitimo, bet ir ją nutraukti. Paprastai nutraukimo sieks šalis, nebesuinteresuota sutartinių santykių tęsimu, pavyzdžiui, dėl to, jog išnyko sutarties sudarymo tikslas. Tačiau reikalavimą nutraukti sutartį šalis gali grįsti ne aplinkybių pasikeitimu, o nenugalimą jėgą (*force majeure*) reglamentuojančiomis teisės normomis. Šie du institutai, visų pirma, skiriasi savo funkcijomis. Nenugalimos jėgos institutas – tai ekstraordinalus atleidimo nuo sutartinių įsipareigojimų vykdymo pagrindas, o sutarties vykdymo suvaržymo reglamentavimas – šaltinis, skirtas naujai nustatyti sutartinius įsipareigojimus.¹³⁵ Dar vienas iš esminių skirtumų (nepaisant to, jog abiem situacijoms konstatuoti taikomi praktiškai identiškai kriterijai) yra tas, jog sutartinių prievolių vykdymą reikšmingai suvaržęs veiksnys, neturi būti tokio pobūdžio, kurio šalys apskritai nebūtų galėję numatyti.¹³⁶ Be to, nenugalimai jėgai konstatuoti būtinas objektyvus sutartinių įsipareigojimų įvykdymo negalimumas.

¹³⁴ The Principles of European Contract Law. Parts I and II. Prepared by the Commission on European Contract Law / edited by O. Lando, H. Beale. The Hague: Kluwer Law International, 2000., article 6:111

¹³⁵ HORN, Norbert. Changes in Circumstances and the Revision of Contracts in Some European Laws and in International Law. In: *Horn (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*. [interaktyvus]. Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. 1985, at 15 et seq. [žiūrėta 2008m. vasario 26d.], p. 26. Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

¹³⁶ ICC Hardship Clause 2003, ICC Publication No. 650, Hardship provisions – Drafting suggestions [Interaktyvus] [žiūrėta 2008m. vasario 25d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

Kaip nurodo CK 6.204 straipsnio 4 dalis, teismas, vienai iš sutarties šalių kreipusis šio straipsnio pagrindu, gali arba nutraukti sutartį, arba pakeisti jos sąlygas. Kaip jau buvo minėta, teismas kiekvienu atveju turi vertinti, ar yra pakankamas pagrindas tokiems sprendimams priimti. Jeigu teismas atmeta šalies reikalavimus kaip nepagrįstus, lieka galioti pradinės sutarties nuostatos. Priimdamas sprendimą pakeisti sutartį, teismas turėtų nustatyti konkretų jų keitimo variantą, kuo tinkamesnį sutarties šalių interesų pusiausvyrai atkurti.¹³⁷

Užsienio teisės doktrinoje pripažįstama, jog sutarties pakeitimo institutas yra esminis, siekiant eliminuoti sutartinių prievolių disbalansą, nes tradicinės priemonės – sutarties nutraukimas ir restitucija – dažnai nepadedą išspręsti ilgalaikių sutartinių įsipareigojimų vykdymo metu kilusių problemų.¹³⁸

4. 3. 3 Sutarties pakeitimas esminės šalių nelygybė atveju

Nors sutarties laisvės principas įtvirtina šalių galimybę laisvai tarpusavio sutarimu nustatyti sutarties turinį, nereiškia, kad tokios teisės realizavimui nėra nustatytų ribų. Asmuo gali laisvai naudotis ir įgyvendinti savo teises tol, kol nepažeidžia kitų asmenų teisių. Atsižvelgiant į tai, jog sutartis yra socialinio žmonių kooperavimo teisinė forma, siekiant apsaugoti visuomenės interesus, taip pat silpnesnės šalies interesus, įstatymas numato tam tikras sutarties laisvės ribas, pavyzdžiui, nurodo kokios sąlygos negali būti įtvirtintos sutartyje.¹³⁹ CK 6.228 straipsnis įtvirtina principą, jog neleistinos sutarties sąlygos, įtvirtinančios esminę sutarties šalių nelygybę.

Bendriausia prasme esminę šalių nelygybę parodo sutarties sąlygomis įtvirtintas didžiulis sutartinių įsipareigojimų disbalansas ir jo pagrindu vienos iš šalių įgytas nepagrįstas pranašumas, priešingai nei reikšmingai pasikeitusių vykdymo aplinkybių atveju, susiformavęs ne vystantis sutartiniams santykiams, o jau pačios sutarties sudarymo metu. Dėl tokios situacijos nukentėjusiai sutarties šaliai teisė suteikia galimybę apginti savo interesus.

¹³⁷ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis.* 1-asis leid., Vilnius: Justitia, 2003, p 271

¹³⁸ RIVKIN, D. R., *Lex Mercatoria and Force majeure.* In: Gaillard (ed.), *Transnational Rules in International Commercial Arbitration (ICC Publ Nr. 480,4)*, [Interaktyvus], Paris 1993, at 161 et seq. [žiūrėta 2008m. kovo 16d.], p. 172. Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

¹³⁹ MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A.; TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos.* Vilnius: Justitia, 2001, p. 64

Visų pirma, šalis gali vienašališkai atsisakyti visos sutarties ar atskiros jos sąlygos, apie tokį atsisakymą iš anksto pranešdama kitai šaliai (CK 6.228 straipsnio 1 dalis). Kaip bus pažymėta vėliau, esminė šalių nelygybė yra sąlygojama vienos iš šalių nesąžiningų, piktavališkų veiksmų. Todėl natūralu, jog pasitikėjimas tokia šalimi gali išnykti, kaip ir suinteresuotumas tęsti tarpusavio bendradarbiavimą. Tačiau sutarties nutraukimas gali pasiteisinti tik esant tęstiniais santykiams. Jei šalių susitarimas tėra vienkartinio įvykdymo, pavyzdžiui, automobilio pardavimas moteriai transporto priemonių prekyvietėje, ir esminė šalių nelygybė paaiškėja po sutartinių įsipareigojimų įvykdymo, tokia teisių gynimo priemonė nebėra aktuali, nes santykiai ir taip pasibaigę. Kita vertus, ir tęstiniu įsipareigojimų vykdymu pasižyminčios sutarties atveju suinteresuotumas toliau palaikyti sutartinius santykius gali išlikti. Todėl teisė suteikia nukentėjusiai šaliai galimybę ne tik atsisakyti sutarties, bet ir reikalauti jos nuostatų koregavimo (CK 6.228 straipsnio 2 dalis).

Kaip ir kitais sutarties pakeitimo atvejais, taip ir esant esminei šalių nelygybei, pirmiausiai skatinamos šalių tarpusavio derybos dėl sutarties nuostatų modifikavimo. Ir tik šalims nepavykus susitarti ar vienai iš šalių likus abejingai, kitos rodamai iniciatyvai derėtis, nukentėjusioji šalis dėl sutarties pakeitimo gali kreiptis į teismą.

Pažymėtina, jog teikti teismui prašymą dėl susitarimo sąlygų peržiūrėjimo gali ne tik nukentėjusioji, bet ir šalis, gavusi pranešimą apie sutarties atsisakymą (CK 6.228 straipsnio 3 dalis). Tokiu atveju taip pat taikomas ikiteisminės ginčo sprendimo procedūros reikalavimas: tik tada, jei nukentėjusioji šalis, nedelsiant po pareikšto sutarties atsisakymo, gavusi pasiūlymą nesutinka keisti sutarties, kita šalis dėl sutarties pakeitimo gali kreiptis į teismą.¹⁴⁰

Suinteresuota sutarties nutraukimu šalis visada ras nepalankiai jos padėtį sutartiniuose santykiuose įtakojančių susitarimo sąlygų. Tačiau teisės užduotis vienodai saugoti visų asmenų teises ir teisėtus interesus, todėl teisių gynimo priemonių realizavimo pagrindai turi būti akivaizdūs, ne subjektyviu įsitikinimu grindžiami. Taip pat ir teismui, nagrinėjamu atveju sprendžiant tiek dėl sutarties atsisakymo pagrįstumo, tiek sutarties pakeitimo klausimus, visų pirma tenka nustatyti objektyvių pagrindų esminei šalių nelygybei konstatuoti egzistavimą.

CK 6.228 straipsnis numato dvi pagrindines sąlygas esminei šalių nelygybei konstatuoti:

- 1) esminį vienos iš šalių pranašumą ir

¹⁴⁰ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis.* 1-asis leid., Vilnius: Jusititia, 2003, p. 306

2) tokio pranašumo įgijimą be teisėto pagrindo.

Šių pagrindų nustatymas kartais gali būti sudėtingas. Klausimų gali kilti ir dėl jų buvimą patvirtinančių aplinkybių tarpusavio santykio. Būtent pastarieji aspektai bus analizuojami toliau.

Vienos iš šalių pranašumą esminės šalių nelygybės atveju sąlygoja tai, jog sutarties ar atskiros jos sąlygos pagrindu įtvirtinamas reikšmingas šalių sutartinių įsipareigojimų disbalansas. Pastarasis turi būti toks didelis, jog šokiruotų bet kurį protingą asmenį. Taigi ne bet koks šalių tarpusavio įsipareigojimų vertės neatitikimas bus pagrindas konstatuoti esminę nelygybę.¹⁴¹

Pažymėtina, kad ne visada žymus sutartinių prievolių disbalansas būtinai liudija vienos iš šalių pranašumo egzistavimą, be to, gali būti apskritai sudėtinga teismui, siekiančiam koreguoti sutarties sąlygas, įvertinti, kokią konkrečią naudą teikia atitinkamas įsipareigojimas.

Paprastai, nustatant šalių prievolių neatitikimą, analizuojama, ar priešingų šalių įsipareigojimų vertės atitinka viena kitą. Nelygybei konstatuoti gali būti svarbi išvada, jog kaina neatitinka realios daikto ar paslaugos vertės. Tačiau visų pirma sunkumų gali kilti siekiant nustatyti tokią realią vertę.

Sutartinių įsipareigojimų vertė kaip tokia susideda iš objektyvaus ir subjektyvaus elementų. Objektyvus parodo vertę ekonomine prasme, kaip ji suvokiama visuomenėje, o subjektyvus – kaip ją supranta konkrečios sutarties šalys. Būtent todėl sutarties teikiama naudą teisingiausiai įvertinti gali tik pačios susitarimo šalys.¹⁴² Taigi nors išoriškai sutarties sąlygos gali liudyti apie šalių nelygybę, tas nebūtinai konstatuojama išsiaiškinus pačių šalių įsipareigojimams teikiama prasme. Vadovaujantis tokia vertės samprata, teismui neišvengiamai reikėtų atlikti šalių motyvų ir ketinimų analizę, o galimybė juos teisingai identifikuoti abejotina. Dėl šios priežasties teismui būtų ne tik sudėtinga nuspręsti, ar atitinkama situacija atitinka esminės šalių nelygybės sampratą, bet ir nustatyti, koks konkretus sutarties sąlygų pakeitimas būtų teisingas atstatant sutartinių prievolių pusiausvyrą tiek visuomenės, tiek pačių šalių požiūriu. Pastebėtina ir tai, jog ne visada sutartinės prievolės vykdymas vienodai vertinamas pačių sutartinių santykių pusių. Pavyzdžiui, vienaip prekių vertę gali suprasti pirkėjas ir visiškai kitaip – pardavėjas. Tada kiltų klausimas, kurio iš jų suvokimu teismas turėtų vadovautis.

¹⁴¹ UNIDROIT Principles. Official Comments. [interaktyvus] Article 3.10 [žiūrėta 2008m. kovo 16d.].

Prieiga per internetą: <<http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=13637>>

¹⁴² GORDLEY, J. Equality in Exchange. In: *Californian Law Review*. Vol. 69, No. 6, December 1981, p. 1593

Todėl doktrinoje yra nuomonių, jog remtis reikėtų rinkoje nustatyta atitinkamo sutarties dalyko kaina. Tokios kainos teisingumas pagrindžiamas tuo, jog ji ne dviejų šalių, o bendrai daugelio rinkos dalyvių nustatyta. Tokiu atveju pardavėjas bendraja prasme galėtų nustatyti tik tokią susitarimo kainą, kuri atitiktų sutarties sudarymo metu egzistuojančią rinkos kainą, neatsižvelgdamas į tai, jog pirkėjo gaunama nauda, pagal jo subjektyvius vertinimus, gali būti gerokai didesnė.¹⁴³ Tačiau ir tokiu atveju neišvengiama problemų. Visų pirma, ne visada rinkos kaina gali egzistuoti arba yra sunkiai nustatoma.¹⁴⁴ Pavyzdžiui, sunkiai nustatoma gali būti individualiai požymiais apibūdinamų daiktų kaina. Kita vertus, ne visada rinkos kainos teisingumas nekelia abejonių. Pavyzdžiui, jei rinkos kaina nekompensuotų pardavėjo patiriamų gamybos kaštų, tokios kainos nustatymas sutartyje vargu ar garantuotų įsipareigojimų ekvivalentiškumą.

Gali būti ir taip, jog sutarties šalių prievolių neatitikimas gali būti itin didelis pavienės sutarties atveju, tačiau žvelgiant į ilgalaikę jų bendradarbiavimo perspektyvą, kitas šalių vienos su kita sudaromas sutartis pateisinamas, nes atstatantis tarpusavio įsipareigojimų pusiausvyrą.¹⁴⁵

Kitas atvejis, pagrindžiantis nelygiaverčių sutartinių prievolių numatymą sutartyje, gali būti tai, jog viena iš šalių, gaunanti neproporcingą jos prievolėms naudą, tokį disbalansą kompensuoja prisiimamos rizikos apimtimi.¹⁴⁶

Atsižvelgiant į tai, jog sutarties laisvės principas sudaro sąlygas šalims bendru sutarimu nustatyti sutarties turinį, jos laisvai gali susitarti ir dėl tokių tarpusavio įsipareigojimų, kurie nors bus akivaizdžiai nelygiaverčiai, tačiau atitiks tikrąją šalių valią. Pavyzdžiui, dovanojimo sandorio atveju, jei šalis laisvai ir aiškiai išreiškia ketinimą prisiimti įsipareigojimą, už kurį negauna ekvivalentiško įvykdymo, jis turi būti gerbiamas. Tokiu atveju teismas neturėtų konstatuoti esminės šalių nelygybės ir koreguoti sutarties nuostatų teisingo atlygio už įvykdymą nustatymo būdu.

Taigi sutartinių įsipareigojimų disbalansas, net ir perdėtas, gali būti pagrįstas ir pateisinamas ir savaime tai nėra esminės šalių nelygybės įrodymas. Sutarties šalis, turėdama teisę sudaryti sutartį, visada turi ir kitą pasirinkimo alternatyvą - jos nesudaryti, jei netenkina priešingos šalies norimi į sutartį įtraukti įsipareigojimai. Tuo tarpu sudaryta

¹⁴³ GORDLEY, J. Equality in Exchange. In: *Californian Law Review*. Vol. 69, No. 6, December 1981, p. 1604

¹⁴⁴ MURPHY, J. B. Equality in Exchange. In: *The American Journal of Jurisprudence*. Vol. 47, 2002, p.91

¹⁴⁵ STONE, R. *The Modern Law Of Contract*. 6th ed. London Sydney Portland (Oregon): Cavendish Publishing. 2005, p. 348

¹⁴⁶ GORDLEY, J. Equality in Exchange. In: *Californian Law Review*. Vol. 69, No. 6, December 1981, p. 1595

sutartis, kaip jau ne kartą buvo minėta, jos šalims turi įstatymo galią ir privaloma vykdyti. Vien tai, kad vienai iš jų sudarytas sandoris neatneša naudos, kurios šalis tikėjosi ar lemia nuostolius, negali būti pagrindu teismui priimti sprendimą dėl sutarties pakeitimo. Tuo labiau, kad bet kuri šalis, siekianti pakeisti sutartį ar apskritai jos atsisakyti, gali rasti daugybę subjektyvių priežastčių, kodėl ji ar atskiros sąlygos turi būti laikomos neprotingomis ir nenaudingomis. Atsižvelgiant į tai, teismui, siekiančiam nustatyti aptariamą sutarties pakeitimo pagrindą, šalių prievoles reikia vertinti ne izoliuotai, viena kitos atžvilgiu, o atsižvelgiant į visą sutartinių santykių kontekstą. Kaip yra pažymėjęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, sprendžiant, ar šalių nelygybė yra esminė ir dėl šios priežasties yra pagrindas koreguoti sutarties nuostatas, reikia atsižvelgti į šalių tarpusavio santykius, jų patirtį, elgesį derantis dėl sutarties sąlygų, ekonomines aplinkybes, sąlygojusias tam tikrų sąlygų sutartyje įtvirtinimą. Neišsiaiškinus minėtų aplinkybių, kurios yra fakto, o ne teisės klausimas, negalima daryti išvados, jog sutartis ar atitinkama jos sąlyga reikšmingai pažeidžia sutarties šalių interesų pusiausvyrą.¹⁴⁷

Vienaip ar kitaip, prievolių tarpusavio neatitikimas ar sutarties kainos netapatumas rinkos nustatytai gali liudyti ir tai, jog viena iš šalių ne laisva valia prisiėmė didesnius įsipareigojimus, o dėl to, jog nežinojo rinkos kainos ar apskritai neturėjo galimybės laisvai pasirinkti sudaryti sutartį tokiomis sąlygomis ar nesudaryti.¹⁴⁸ Pažymėtina ir tai, kad nepagrįstą naudą gali suteikti ne tik neproporcingų įsipareigojimų įtvirtinimas sutartyje, bet apskritai tokios sutarties net ir įprastomis sąlygomis sudarymas. Taip gali nutikti, pavyzdžiui, jei viena iš šalių nesiekė sutarties sudarymo, bet dėl tam tikrų priešingos šalies veiksmų buvo priversta įsigyti jai nereikalingas prekes.¹⁴⁹ Sutartčių teisė, įtvirtindama sutarties šalių laisvę, negarantuoja abstrakčios laisvės. Negali būti leidžiama sudaryti ir vystyti sutartinių santykių tokiu būdu, kurie teiktų naudą tik vienai šaliai. Nebent tokia vienpusė nauda yra pagrįsta – atitinka priešingos šalies ketinimus.¹⁵⁰ Kylantys įtarimai gali suteikti pagrindą nuodugnesniam kitų būtinų sutarties pakeitimą pateisinančių sąlygų tyrimui.

CK 6.228 straipsnis, atkartodamas UNIDROIT principų 3.10 straipsnį, įtvirtina dar vieną, jau minėtą kriterijų – vienos iš šalių sutarties pagrindu įgyto pranašumo nepateisinamą pobūdį. Požiūrio, jog esminei šalių nelygybei konstatuoti, taip suteikiant

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003m. spalio 15d. nutartis c.b. *Violeta Šeduikienė v. UAB "Klaistuva"*, Nr. 3K-3-975/2003, kat. 37.6.; 37.8.; 38.2.

¹⁴⁸ GORDLEY, J. Equality in Exchange. In: *Californian Law Review*. Vol. 69, No. 6, December 1981, p. 1611

¹⁴⁹ MURPHY, J. B. Equality in Exchange. In: *The American Journal of Jurisprudence*. Vol. 47, 2002, p.97

¹⁵⁰ GORDLEY, J. Equality in Exchange. In: *Californian Law Review*. Vol. 69, No. 6, December 1981, p. 1625

pagrindą teismui įsikišti į sutarties turinį, nepakanka vien sutartyje įtvirtintos priešpriešinių įsipareigojimų disproporcijos, laikosi ir kitų valstybių teisės sistemos. Amerikoje bei Prancūzijoje pripažįstama, jog būtina nustatyti ir vienos iš sutarties šalių tikslingą arba itin neatsargų išnaudotojišką elgesį, kurį sąlygoja specifinė priešingos šalies padėtis. Atitinkama nuostata įtvirtinta ir Vokietijos civiliniame kodekse.¹⁵¹ Kita vertus, Prancūzijos bei Vokietijos teisėje teismo galimybės esminės šalių nelygybės konstatavimo atveju apsiriboja sutarties nutraukimu. Tik Amerikoje, be teisės panaikinti sutartį ar tam tikrą jos sąlygą, teismų praktika išskiria dar ir galimybę apriboti tam tikrų sutarties sąlygų taikymą.¹⁵² Pastaroji galėtų būti interpretuojama kaip sutarties modifikavimo teisė.

Pranašumo nepateisinamas pobūdis patvirtinamas visų susijusių aplinkybių analizės pagrindu. Teismas, sprenddamas dėl sutarties pakeitimo pagrindo egzistavimo, turi atsižvelgti į tokius kriterijus, kaip kad sutarties rūšis ir pobūdis (pavyzdžiui, tam tikros sutarties sąlygos bus pateisinamos sutartyse, sudaromose tarp verslininkų, ir gali būti pripažįstamos kaip nepagrįstos vartojimo sutartyse), šalių tarpusavio santykiai, elgesys derantis dėl sutarties sudarymo, jų patirtis ir t. t.¹⁵³

Išvardintų ir visų kitų kiekvienai individualiai situacijai reikšmingų kriterijų pagrindu, konstatuojant esminės šalių nelygybės nepateisinamumą, turi būti nustatoma:

- 1) nepalanki vienos iš sutarties šalių padėtis, susiklosčiusi nepriklausomai nuo kitos šalies įtakos;
- 2) jog kita šalis apie tokią padėtį žinojo ir ja pasinaudojo, sudarydama su silpnesniąja sutarties šalimi sutartį, įtvirtinančią esminę šalių prievolių neatitikimą.¹⁵⁴

Nepalanki vienos iš šalių padėtis gali būti apibūdinama tuo, jog ji turi ekonominių sunkumų, neatidėliotinių poreikių, yra nepatyrusi, neinformuota, neturi derybų patirties ir kita. Tačiau dauguma sutarčių sudaroma tarp skirtingą ekonominę galią ir patirtį turinčių asmenų. Akivaizdu, jog ekonomiškai stipresnė iš jų gali turėti tam tikrų pranašumų – derybinių įgūdžių, visapusišką informaciją ir panašiai. Tokių pranašumų realizavimas silpnesnės sutarties šalies atžvilgiu, siekiant savų komercinių interesų patenkinimo, yra

¹⁵¹GORDLEY, J. Equality in Exchange. In: *Californian Law Review*. Vol. 69, No. 6, December 1981, p. 1631-1632, 1636

¹⁵²GORDLEY, J. Equality in Exchange. In: *Californian Law Review*. Vol. 69, No. 6, December 1981, p. 1649

¹⁵³MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis*. 1-asis leid., Vilnius: Jusititia, 2003, p. 305

¹⁵⁴BIGWOOD, R. Contracts by Unfair Advantage: From Exploitation to Transactional Neglect. In: *Oxford Journal of Legal Studies*. [interaktyvus] Vol. 25, No. 1 (2005), [žiūrėta 2008m. vasario 23 d.], p. 65. Prieiga per internetą: <<http://ojls.oxfordjournals.org/cgi/reprint/25/1/65>>

natūralus ir neturėtų būti draudžiamas.¹⁵⁵ Esminės šalių nelygybės atžvilgiu reikšminga yra ne skirtinga šalių ekonominė galia, o sutartinių santykių šalių viena kitos traktavimas kaip lygiaverčių sutartinių santykių subjektų. Tai reiškia, jog kiekviena iš šalių turi gerbti kitos pusės teisę savarankiškai ir laisvai nuspręsti, kokių poreikių patenkinimo siekiama sudarant sutartį, o derybų metu atitinkamų pranašumų naudojimas turi atitikti įprastą verslo strategiją patvirtinančius tikslus, nepriklausomai nuo kitos sutartinių santykių šalies specifinės padėties.¹⁵⁶ Taigi vien aplinkybė, kad šalis yra silpnesniosios padėtyje sudaromos sutarties atžvilgiu, nesuteikia jai teisės reikalauti sutarties pakeitimo esminės šalių nelygybės pagrindu.¹⁵⁷

Tačiau gali būti, jog tam tikrais pranašumais disponuojanti sutarties šalis žino apie specifinę kitos sutarties šalies padėtį ir, atsižvelgdama į tai, panaudoja savo privalumus atitinkamu būdu tam, kad iš susidariusios padėties gautų didesnę naudą nei būtų galėjusi gauti esant įprastoms aplinkybėms. Tokia praktika turėtų būti vertinama kaip nepagrįstas pranašumo įgijimas.

Šalis, siekdama paneigti savo pranašumo nepagrįstumą, turėtų įrodinėti, jog ji nežinojo apie priešingos šalies nepalankią padėtį sutartiniuose santykiuose lėmusias aplinkybes, tai yra pateikti įrodymus, patvirtinančius jos sąžiningumą sutarties sudarymo metu. Teisės doktrinoje yra pasisakyta, jog pagrindą esminei šalių nelygybei konstatuoti gali suteikti tyčinis susidariusios padėties išnaudojimas, kai pranašesnė sutartinių santykių pusė tikslingai pasinaudoja specifine kitos šalies padėtimi didesnei naudai gauti.¹⁵⁸ Tokį patį rezultatą gali sąlygoti ir itin didelis patyrusios šalies neatsargumas. Taigi nors teisė neįpareigoja vienos iš sutarties šalių ginti bei užtikrinti kitos interesų, ji neleidžia šaliai savo teisių įgyvendinti taip, kad tokiu elgesiu sąlygotų reikšmingą sutartinių įsipareigojimų disbalansą.¹⁵⁹

Netinkamą teisių realizavimą kitos sutarties šalies atžvilgiu gali liudyti aktyvūs pranašumą įgijusios šalies veiksmai, pavyzdžiui, manipuliavimas ar tam tikras spaudimas. Arba gali pasireikšti pasyviu sutikimu su nukentėjusios šalies inicijuotu sutarties

¹⁵⁵ BIGWOOD, R. Contracts by Unfair Advantage: From Exploitation to Transactional Neglect. In: *Oxford Journal of Legal Studies*. [interaktyvus] Vol. 25, No. 1 (2005), [žiūrėta 2008m. vasario 23 d.], p. 77.

Prieiga per internetą: <<http://ojls.oxfordjournals.org/cgi/reprint/25/1/65>>

¹⁵⁶ MURPHY, J. B. Equality in Exchange. In: *The American Journal of Jurisprudence*. Vol. 47, 2002, p. 99

¹⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005m. spalio 19d. nutartis c. b. AB "Lietuvos dujos" v. AB "Kauno energija", Nr. 3K-7-378/2005, kat. 21.4.2.7; 36.1; 40.3; 44.5.1; 45.5; 121.19.4

¹⁵⁸ BIGWOOD, R. Contracts by Unfair Advantage: From Exploitation to Transactional Neglect. In: *Oxford Journal of Legal Studies*. [interaktyvus] Vol. 25, No. 1 (2005), [žiūrėta 2008m. vasario 23 d.], p. 71.

Prieiga per internetą: <<http://ojls.oxfordjournals.org/cgi/reprint/25/1/65>>

¹⁵⁹ BIGWOOD, R. Contracts by Unfair Advantage: From Exploitation to Transactional Neglect. In: *Oxford Journal of Legal Studies*. [interaktyvus] Vol. 25, No. 1 (2005), [žiūrėta 2008m. vasario 23 d.], p. 67.

Prieiga per internetą: <<http://ojls.oxfordjournals.org/cgi/reprint/25/1/65>>

sudarymu.¹⁶⁰ Pažymėtina, jog tuo atveju, kai yra pakankamų vienos iš sutarties šalių nesąžiningą išnaudotojišką elgesį patvirtinančių įrodymų, tai, jog sutarties sąlygos tiesiogiai neatspindi esmingos sutarties šalių įsipareigojimų disproporcijos, neleidžia nepagrįstą pranašumą turinčiai šaliai tuo remtis, siekiant išsaugoti pradines susitarimo sąlygas.¹⁶¹

Sutarties pakeitimo pagrindų egzistavimui konstatuoti esminės šalių nelygybės atveju neturės reikšmės, ar nukentėjusiai šaliai sutarties sudarymo metu buvo akivaizdus kitos šalies išnaudotojiškas elgesys, su kuriuo ji buvo priversta sutikti dėl įvairaus pobūdžio jos padėti komplikavusių aplinkybių, ar tokio elgesio ji nesuprato ir nežinojo dėl patyrimo, informacijos stokos.¹⁶²

Taigi teismas, prieš priimdamas sprendimą modifikuoti sutarties nuostatas, turės nustatyti visus analizuotus esminę šalių nelygybę patvirtinančius pagrindus, ir, atsižvelgiant į jų pasireiškimo pobūdį bei teisingumo, protingumo, sąžiningumo principus, nustatyti konkretų sutarties šalių įsipareigojimų pusiausvyrą grąžinantį susitarimo sąlygų pakeitimo būdą.

¹⁶⁰ BIGWOOD, R. Contracts by Unfair Advantage: From Exploitation to Transactional Neglect. In: *Oxford Journal of Legal Studies*. [interaktyvus] Vol. 25, No. 1 (2005), [žiūrėta 2008m. vasario 23 d.], p. 79. Prieiga per internetą: <<http://ojls.oxfordjournals.org/cgi/reprint/25/1/65>>

¹⁶¹ STONE, R. *The Modern Law Of Contract*. 6th ed. London Sydney Portland (Oregon): Cavendish Publishing. 2005, p. 337

¹⁶² BIGWOOD, R. Contracts by Unfair Advantage: From Exploitation to Transactional Neglect. In: *Oxford Journal of Legal Studies*. [interaktyvus] Vol. 25, No. 1 (2005), [žiūrėta 2008m. vasario 23 d.], p. 75. Prieiga per internetą: <<http://ojls.oxfordjournals.org/cgi/reprint/25/1/65>>

5 KITŲ TREČIŲJŲ ASMENŲ TEISĖS PAKEISTI SUTARTĮ

Sutartinių santykių vykdymo sunkumai, kai jų sprendimai tiesiogiai nenumatyti sutartyje, įveikiami sutarties šalių susitarimu. Keblumų kyla, kai šalys neįstengia priimti bendro jas tenkinančio sprendimo, arba, kai viena iš šalių apskritai atsisako derėtis. Jei šalys suinteresuotos sutartinių santykių tęsimu, tokiose situacijoje galimos išeitys:

- 1) šalys pagalbos gali kreiptis į atitinkamą trečiąją asmenį ar tam tikrą taikinimo instituciją;
- 2) problemos sprendimas gali būti patikėtas teismui ar arbitražui.¹⁶³

Bene viso pasaulio valstybių teisės sistemos pripažįsta, kad sutarties koregavimo teisė gali priklausyti ne tik pačioms šalims ar teismui, bet ir kitiems tretiesiems asmenims, kuriems keliami patirties, kvalifikacijos bei neutralumo reikalavimai. Todėl tikslinga analizuoti ne tik teismo, bet ir tokių asmenų intervencijos į sutarties turinį galimybes, jų privalumus bei trūkumus.

Pavyzdžiui, šalių teisė suteikti trečiajam asmeniui sutarties pakeitimo teisę numatyta Vokietijos civilinio kodekso 317 straipsnyje. Trečiajai šaliai gali būti keliami nešališkumo reikalavimai arba nevaržoma veikimo laisvė. Abiem atvejais tokio asmens nustatyti sutarties pakeitimai gali būti teismo panaikinti, jei akivaizdžiai neatitinka teisingumo, sąžiningumo reikalavimų arba prieštarauja viešajai tvarkai.¹⁶⁴

Didžiosios Britanijos ir Amerikos teisė taip pat pripažįsta galimybę šalims sutartyje numatyti įvairius trečiuosius asmenis, galinčius koreguoti sutarties šalių įsipareigojimų apimtį. Be to, šalys gali susitarti, kad trečiojo asmens sprendimas sutarties pakeitimo klausimais bus galutinis ir joms privalomas.¹⁶⁵

Prancūzijos civiliniame kodekse tiesiogiai tėra įtvirtinta nuostata, leidžianti pirkimo – pardavimo sutarčių šalims suteikti trečiajam asmeniui intervencijos į sutarties turinį teisę sutarties kainos atžvilgiu.¹⁶⁶ Tačiau tokia teise paprastai gali pasinaudoti ir kitų rūšių sutarčių šalys. Trečiųjų asmenų priimti sutarties pakeitimai pagal Prancūzijos

¹⁶³ NASSAR, Nagla. Sanctity of Contracts Revisited. Dordrecht, Boston, London [interaktyvus]. 1995 [žiūrėta 2008m. vasario 26d.], p. 171 Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

¹⁶⁴ German Civil Code (BGB), Article 319 . [interaktyvus] [žiūrėta 2008m. kovo 15d.]. Prieiga per internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#Section%20313>

¹⁶⁵ HORN, Norbert. Procedures of Contract Adaptation and Renegotiation in International Commerce. In: *Horn (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*. Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. [interaktyvus]1985, at 173 et seq. [žiūrėta 2008m. vasario 25d.]. p. 185 Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

¹⁶⁶ French Civil Code. Article 1592 [interaktyvus] [žiūrėta 2008m. kovo 15d.]. Prieiga per internetą: <http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm#CHAPTER%20I%20-%20OF%20THE%20NATURE%20AND%20FORM%20OF%20SALES>

teisę nesaisto sutarties šalių. Privalomumą šalims turi tik arbitražinio teismo priimti sprendimai.

Italijos teisės ypatybė trečiųjų asmenų atžvilgiu yra ta, jog numatyta galimybė sutarties šalims pasinaudoti neformalaus arbitražo procedūra ir taip išvengti proceso teisės reguliuojamam arbitražui taikomų reikalavimų.

Apskritai sutarties pakeitimo dalyku gali būti:

- 1) įvairūs techniniai klausimai, susiję su projektu, brėžinių, kokybės bei kiekybės reikalavimais;
- 2) vertinimai, pavyzdžiui, tam tikros atlikto darbo dalies ar suteiktų paslaugų, rinkos kainos, išlaidų įvertinimas;
- 3) sutarties sąlygų nustatymas, pavyzdžiui, pristatymo termino, mokėjimo būdo.

Paminėtina, jog trečiųjų asmenų pagalbą galima pasitelkti ne tik keičiant sutarties nuostatas, bet ir pildant sutartyje paliktas spragas ar šalinant sutartinių įsipareigojimų neaiškumus¹⁶⁷, tačiau praktikoje dažnai gana sudėtinga atskirti, kokią konkrečią funkciją asmuo atlieka.

Šalys, siekdamos suteikti sutarties nuostatoms tam tikro lankstumo, gali numatyti inžinieriaus ar kito tam tikros srities eksperto teisę atitinkamu mastu jas modifikuoti. Užsienio teisės doktrinoje tokie asmenys dar vadinami nepriklausomais techniniais konsultantais, kurie paprastai yra vienos iš šalių darbuotojai. Dėl pastarosios priežasties dažnai gali kilti abejonių dėl tokių subjektų priimamų sprendimų nešališkumo ir nepriklausomumo.¹⁶⁸

Inžinieriai, ekspertai ir kiti panašūs tretieji asmenys sprendimus ar pasiūlymus keisti sutartį gali priimti sutarties vykdymo metu, kai, pavyzdžiui, jų nuomone, tokie koregavimai būtini siekiant tinkamo sutartinių įsipareigojimų įvykdymo ar jį palengvinantys arba pagerinantys.¹⁶⁹ Tam, kad būtų užtikrinamas pakankamas sutarties nuostatų lankstumas, sutarties pakeitimo teisės, suteikiamos ekspertams, turi būti pakankamai plačios. O siekiant apsidrausti nuo nepageidaujamų rezultatų ir tokių asmenų

¹⁶⁷ BEALE, H. G.; BISHOP, W. D.; FURMSTON, M. P. *Contract. Cases and Materials*. 5th ed. Oxford, 2008, p.890

¹⁶⁸ HORN, Norbert. Procedures of Contract Adaptation and Renegotiation in International Commerce. In: *Horn (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*. Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. [interaktyvus]1985, at 173 et seq. [žiūrėta 2008m. vasario 25d.]. p. 186
Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

¹⁶⁹ BEALE, H. G.; BISHOP, W. D.; FURMSTON, M. P. *Contract. Cases and Materials*. 5th ed. Oxford, 2008, p.881

piktnaudžiavimo suteiktais įgaliojimais, gali būti numatoma atitinkamo pranešimo apie sutarties pakeitimą pateikimo procedūra.¹⁷⁰

Tokių trečiųjų asmenų sprendimų poreikis paprastai gali iškilti sutarties šalims derybų būdu sprendžiant netikėtai iškilusius, sudėtingus techninius susitartimo vykdymo klausimus. Sutarties šalims paprastai patrauklus yra tokių sprendimų neprivalomumas ir procedūros neformalumas.

Dar viena galima alternatyva – taikinimo procedūros pasirinkimas. Tokios procedūros metu nešališkas asmuo padeda šalims derėtis dėl galimų sutartinių įsipareigojimų pakeitimo variantų, pats taip pat gali pasiūlyti sprendimą, suformuluoti rekomendaciją,¹⁷¹ t.y. konkrečius sutarties nuostatų pakeitimus, kurie nėra privalomi. Susitarimo šalims numačius tokios taikinimo procedūros naudojimą sutartyje, ja gali būti pasinaudojama tik abiejų šalių sutikimu¹⁷² – neįmanomas priverstinis tokios procedūros naudojimas vienos iš šalių iniciatyva, o sprendimo dėl sutarties pakeitimo priėmimas atsiduria absoliučioje priklausomybėje nuo geros sutartinių santykių šalių valios.

Taigi, nors taikinimo procedūros neformalumas naudingas šalims, siekiančioms išsaugoti sutartinių santykių privatumą, ji nėra naudinga šaliai, norinčiai pasinaudoti sutarties pakeitimu kaip teisių gynimo priemone.

Arbitražas daugelyje valstybių yra reglamentuojamas specialiais teisės aktais ir lengvai atskiriamas nuo kitų sutartyje numatytų trečiųjų asmenų formų. Pavyzdžiui, Vokietijos civilinis kodeksas, o Didžiojoje Britanijoje - teismai aiškiai atriboja arbitrus nuo vertintojų ir kitų panašių subjektų, padedančių apibrėžti šalims neaiškių sutarties nuostatų turinį ar patikslinti tam tikrus faktus.¹⁷³

Arbitražo procedūra, sprendžiant sutarties pakeitimo klausimus, šalims gali būti patraukli savo privalumais: lyginant su teismo procesu, čia keliami daug mažesni procesiniai reikalavimai, o su kitais galimais trečiaisiais asmenimis – didesnė atidumo ir nešališkumo tikimybė. Galima pabrėžti ir procedūros lankstumą, greitį bei didesnę

¹⁷⁰ BEALE, H. G.; BISHOP, W. D.; FURMSTON, M. P. *Contract. Cases and Materials*. 5th ed. Oxford, 2008, p.882

¹⁷¹ ALEXANDER, N. *Global Trends in Mediation*. Otto Schmidt Publishing, Cologne, 2003, p. 2-3

¹⁷² SIGVARD, Jarvin. The Role of Conciliation, Contract Modification and Expert Appraisal in Settling International Commercial Disputes. In: *Berkeley Journal of International Law*. [interaktyvus] 1986. 4:238 [žiūrėta 2008m. kovo 11d.]. Prieiga per internetą: http://scholar.google.com/scholar?hl=lt&lr=&q=info:scvQEKEMelAJ:scholar.google.com/&output=view_port

¹⁷³ HORN, Norbert. Procedures of Contract Adaptation and Renegotiation in International Commerce. In: *Horn (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*. Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. [interaktyvus]1985, at 173 et seq. [žiūrėta 2008m. vasario 25d.]. Prieiga per internetą: <http://www.tldb.net/>

pritaikomumą skirtingiems sudėtingos sutarties klausimams spręsti.¹⁷⁴ Pavyzdžiui, vykdant didelių ir sudėtingų objektų statybos rangos sutartį, gali iškilti darbų atitikimo projektui ar tam tikros darbų dalies kokybės klausimai. Tokius klausimus paprastai būtina spręsti skubiai, nes vėliau gali būti tiesiog neįmanoma nustatyti tam reikšmingų faktų ir aplinkybių. Arbitražas tokiu atveju įgalina pasitelkti bet kurios srities ekspertų pagalbą, o procedūros greitumas – išvengti nepageidaujamo ir galinčio brangiai kainuoti darbų atidėjimo.

Dar vienas arbitražo privalumas – tai tokiu būdu priimto sprendimo privalomumas. Į sutarties pakeitimus, patvirtintus arbitražinio teismo sprendimu, šalys privalo atsižvelgti įgyvendindamos savo sutartines teises ir pareigas. Be to, visos civilinės teisės valstybės numato ribotą galimybę apskusti arbitražinio teismo sprendimus nacionaliniams teismams.¹⁷⁵ Lietuvos Respublikos Komercinio arbitražo įstatyme taip pat nurodyti konkretūs sprendimo apskundimo pagrindai bei galimybė kreiptis į teismą dėl priverstinio arbitražinio teismo sprendimo vykdymo.¹⁷⁶ Visa tai užtikrina sutartinių santykių stabilumą, nustatyto šalių sutartinių įsipareigojimų balanso išlaikymą.

Kita vertus, pats arbitražo procedūros taikymas įmanomas tik šalims dėl to susitarus arba esant arbitražinei išlygai sutartyje. Taigi vienai iš šalių susidūrus su sutarties pakeitimo būtinybe ir kitos sutartinių santykių pusės abejingumu, bus neįmanoma tokia procedūra pasinaudoti, jei nebus tenkinamos dvi ką tik paminėtos alternatyvos. Tuo tarpu teisė kreiptis į teismą dėl sutarties pakeitimo, esant įstatyme ar sutartyje numatytam pagrindui, visada gali būti vienos iš šalių įgyvendinama, nepaisant antrosios suinteresuotumo.

Paminėtina ir tai, jog ne visų valstybių nacionalinė teisė apskritai suteikia arbitrams teisę keisti sutarties sąlygas. Gana ilgą laiką itin griežto požiūrio laikėsi Didžioji Britanija ir Prancūzija, tokios teisės nesuteikdamos ne tik arbitrams, bet ir teismams. Ilgainiui, įstatyminis reguliavimas įtvirtino vis didesnę arbitražinio teismo nepriklausomumą nuo nacionalinių teismų priežiūros¹⁷⁷, ir nors tiesiogiai neįtvirtino,

¹⁷⁴ HORN, Norbert. Procedures of Contract Adaptation and Renegotiation in International Commerce. In: *Horn (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*. Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. [interaktyvus]1985, at 173 et seq. [žiūrėta 2008m. vasario 25d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

¹⁷⁵ HORN, Norbert. Procedures of Contract Adaptation and Renegotiation in International Commerce. In: *Horn (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*. Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. [interaktyvus]1985, at 173 et seq. [žiūrėta 2008m. vasario 25d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

¹⁷⁶ Komercinio arbitražo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 1996, Nr. 39-961. 37 ir 38 straipsniai

¹⁷⁷ Didžiojoje Britanijoje galimybė arbitražiniams teismams išvengti jų sprendimų peržiūros nacionaliniuose teismuose buvo įtvirtinta jau 1979 m. priėmus Arbitražo aktą (Arbitration Act 1979m.)

tačiau kartu suteikė galimybę tam tikra apimtimi naudotis sutarties nuostatų koregavimo teise.¹⁷⁸

¹⁷⁸ HORN, Norbert. Procedures of Contract Adaptation and Renegotiation in International Commerce. In: *Horn (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*. Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. [interaktyvus]1985, at 173 et seq. [žiūrėta 2008m. vasario 25d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

Išvados

1. Atsižvelgiant į civilinės sutarties idėją, kaip laisvos asmenų valios ir konsensuso reiškimą, natūralu, jog tiek Lietuvos, tiek kitų pasaulio valstybių sutarties pakeitimo teisinis reguliavimas visų pirma orientuotas į nepriklausomų ir bendrų sutarties šalių sprendimų skatinimą. Tačiau operatyvus sutartinių įsipareigojimų pusiausvyros atstatymas, nepriklausomai nuo tokį disbalansą lėmusių priežastčių, ne visada yra realus sutarties šalių bendradarbiavimo rezultatas. Tiek visos visuomenės, tiek pačių susitarimo šalių interesus labiausiai atitinka galimybė atitinkamu laipsniu kontroliuoti dinamiškumu pasižyminčius sutartinius santykius. Dėl šių priežastčių pagrįstai galima konstatuoti tinkamos ir savalaikės trečiųjų asmenų intervencijos į sutarties turinį naudą ir reikalingumą net ir laisvos rinkos ekonomikos sąlygomis.
2. Turėtų būti pripažintas išimtinis trečiųjų asmenų teisės priimti privalomus sutarties šalims jų susitarimo sąlygų pakeitimus pobūdis. Siekiant išlaikyti sutartinių santykių, kaip bendros šalių valios reiškinio, esmę, priimami teismo ir kitų trečiųjų asmenų sprendimai negali lemti absoliučiai naujos sutarties sudarymo. Šiam tikslui pasiekti svarbu kuo aiškiau įstatymiškai įtvirtinti ar teismų praktikoje suformuluoti gaires ir kriterijus, įgalinantčius tinkamai nustatyti tiek sutarties šalių valią ir interesus labiausiai atitinkantį sutartinių prievolių pusiausvyros konkrečią, tiek nustatyti pačio sutarties pakeitimo instituto realizavimo pagrindus.
3. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtintas pažangus, šiuolaikinės sutarčių teisės vystymosi tendencijas atitinkantis sutarties pakeitimo instituto teisinis reglamentavimas. Įstatyme numatytas įvairialypis sutarties pakeitimo galimybių spektras sudaro palankias sąlygas sutarties išsaugojimo tikslui pasiekti. Akcentai vienašališkai nutraukti sutartinius santykius įgalinantiems atvejams, alternatyvų numatymas pasitarnauja stabilumui civilinėje apyvartoje, kartu ir sutarties šalių subjektinių teisių apsaugai.

Literatūros sąrašas

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais iki 2006 m. birželio 1 d.), Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014;
2. 1969 m. gegužės mėn. 23d. Vienos konvencija dėl sutarčių teisės. Valstybės žinios, 2002, Nr.13-480;
3. 1980 m. Jungtinių Tautų konvencija “Dėl tarptautinio prekių pirkimo-pardavimo sutarčių”. Valstybės žinios, 1995-12-15, Nr. 102-2283;
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais), Valstybės žinios, 2000, Nr.74-2262;
5. Draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais), Valstybės žinios. 2003, Nr.94-4246;
6. Viešųjų pirkimų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais), Valstybės žinios 2002, Nr. 118-5296;
7. Komercinio arbitražo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 1996, Nr. 39-961.

Specialioji literatūra:

1. ALEXANDER, N. *Global Trends in Mediation*. Otto Schmidt Publishing, Cologne, 2003;
2. BALČIKONIS, R. Esminio sutarties pažeidimo samprata pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą. *Jurisprudencija*, 2004, t. 51(43); p. 44-61;
3. BEALE, H. G.; BISHOP, W. D.; FURMSTON, M. P. *Contract. Cases and Materials*. 5th ed. Oxford, 2008;
4. BRADGATE, R. *Commercial Law*. London: Butterworths, Lexis Nexis, 2000;
5. BROWN, I.; CHANDLER, A. *Law of Contract*. Oxford, 5th ed., 2005-2006;
6. CHANDLER, A.; BROWN, I. *Law of Contract: Questions and Answers*. Oxford, 2007 and 2008;
7. *Civilinė teisė: Vadovėlis*. Autorių kolektyvas. Kaunas: Vijusta, 1998;

8. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*: vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004;
9. DRAZDAUSKAS, Stasys. *Favor contractus* principas Lietuvos sutarčių teisėje. *Teisė*, 2007, nr. 64, p. 22-33;
10. GORDLEY, J. Equality in Exchange. In: *Californian Law Review*. Vol. 69, No. 6, December 1981, p. 1587-1656;
11. HALSON, R. *Contract Law*. s.l.: Longman Law Series 2001;
12. MARKENSINIS, B. S.; UNBERATH, M.; JOHNSTON, A. *The German Law of Contract – a Comparative Treatise*. s.l.: Hart Publishing 2006;
13. MCKENDRICK, E. *Contract Law*. 2nd ed. s.l.: Macmillan press LTD, 1994;
14. MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A; TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001;
15. MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis*. 1-asis leid., Vilnius: Justitia, 2003;
16. MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 2002;
17. MIZARAS, V. Pirkimo – pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse. *Justitia*, 2003 m. Nr. 6 (48), p. 8-21;
18. MURPHY, J. B. Equality in Exchange. In: *The American Journal of Jurisprudence*. Vol. 47, 2002, p. 85-121;
19. SMALIUKAS, K. Esminis sutarties pažeidimas. *Juristas*, nr. 3, 2007 kovas, p.3-9;
20. STONE, R. *The Modern Law Of Contract*. 6th ed. London Sydney Portland (Oregon): Cavendish Publishing. 2005;
21. TREITEL, G. *The law of contract*. London: Thomson/Sweet&Maxwell, 2003;
22. WHINCUP, Michael H. *Contract Law and Practice: The English System and Continental Comparisons*. 4th ed. s.l.: Kluwer Law International. 2001;
23. ZWEIGERT, K.; KOTZ, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001

Teimų praktika:

1. Europos Teisingumo Teismo 1998 m. birželio 16 d. sprendimas byloje Case C-162/96 A. *Racke GmbH & Co. v. Hauptzollamt Mainz.*;

2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai*. Vilnius, 1996m. lapkričio 20d.;
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. balandžio 3 d. nutartis c. b. *AB "Turto bankas" su UAB "Vaidluvė"*, Nr. 3K-3-406/2000, kat. 14.;
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. birželio 18 d. nutartis c. b. *G. Šeršniovaitė v. E. Medonio IĮ "Beilė"*, Nr. 3K-3-704/2001 45.5; 37.10; 31.4.;
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. gegužės 28 d. nutartis c.b. *Vilniaus miesto apylinkės vyriausiasis prokuroras v. UAB „Mebaros mažmena“* Nr. 3K-3-574/2001, kat. 37.8; 90.;
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. kovo 27 d. nutartis c. b. *V. Verikienė v. A. Cibulskis* Nr. 3K-3-506/2002, kat. 18.2; 37.8; 57.1.;
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gruodžio 4 d. nutartis c. b. *Kauno miesto savivaldybės valdyba v. R. Jurgelionio firma "Trastos statyba" Kauno filialas*, Nr. 3K-3-1477/2002, kat. 31.3.6; 31.5.;
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 8 d. nutartis c. b. *V. Jackienė v. VĮ Valstybės turto fondas*, Nr. 3K-3-52/2003, kat. 40.10; 37.8.;
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 19 d. nutartis c. b. *G.Brencius v. UAB "Ūkio investicinė grupė"* Nr. 3K-3-612/2003, kat. 16.3.2.1; 21.2.2.1; 40.13.;
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003m. spalio 15d. nutartis c.b. *Violeta Šeduikienė v. UAB "Klaistuva"*, Nr. 3K-3-975/2003, kat. 37.6.; 37.8.; 38.2.;
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gegužės 24 d. nutartis c. b. *UAB „Vilniaus energija“ v. viešoji įstaiga „Teleradijo kompanija Hansa“*, Nr. 3K-3-323/2004, kat. 19.3.; 37.1., 37.6.; 45.5.;
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. birželio 28 d. nutartis c. b. *V. Zumeris v. UAB "Olympic Gym" ir AB "Nord/LB Lietuva*, Nr. 3K-3-368/2004, kat. 37.8.; 37.9.; 37.10.;57.2.;

13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. birželio 29 d. nutartis c. b. *J. Zolotariovas v. UAB "Baldras"* Nr. 3K-P-346/2004, kat. 37.8; 45.7;
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 2d. nutartis c. b. *viešoji įstaiga Visagino ligoninė v. viešoji įstaiga Visagino miesto greitosios medicinos pagalbos stotis*, Nr. 3K-3-83/2005, kat. 42.10; 42.11.2;
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 21 d. nutartis c. b. *S. Jasiulevičiaus įmonė „Sauliaus vaistinė“ v. Panevėžio teritorinė ligonių kasa ir Valstybinė ligonių kasa prie Sveikatos apsaugos ministerijos*, Nr. 3K-3-414/2005, kat. 42.11.2;
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 17 d. nutartis c. b. *Plungės rajono ŽŪB "Minija" v. AB "Žemaitijos pienas"* Nr. 3K-3-488/2005, kat. 42.8; 45.3;
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005m. spalio 19d. nutartis c. b. *AB "Lietuvos dujos" v. AB "Kauno energija"*, Nr. 3K-7-378/2005, kat. 21.4.2.7; 36.1; 40.3; 44.5.1; 45.5; 121.19.4;
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005m. lapkričio 23d. nutartis c. b. *VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija v. UAB „Klaipėdos jūrų krovinių kompanija „Bega“*, Nr. 3K-3-605/2005 kat.: 20.3.3; 20.3.5; 20.3.7; 42.8; 50.8;
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005m. gruodžio 14 d. nutartis c. b. *Genovaitė Valiūnienė v. Sergej Rashinštein*, Nr. 3K-3-658/2005, kat. 42.11.2; 25.2;
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 9 d. nutartis c. b. *UAB "Auksinis varnas" v. AB "Lietuvos geležinkeliai"*, Nr. 3K-7-3/2006, kat. 42.8 (S);
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 23 d. nutartis c. b. *AB Stomatologijos poliklinika v. Kauno miesto savivaldybės administracija*, Nr. 3K-3-11/2006, kat. 42.5; 42.7; 42.9; 42.10; 42.11.2; 54.1 (S);
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio 24 d. nutartis c. b. *UAB "Sauluva" v. B. R.* Nr. 3K-3-296/2006, kat. 21.4.2.7; 42.8; 42.11.2; 50.1; 50.5;

23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 22 d. nutartis c. b. V. J. v. UAB „Plienai“ Nr. 3K-3-386/2007, kat. 35.4; 36.1 (S);
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 5 d. nutartis c. b. UAB „Vilniaus kapitalinė statyba“ v. UAB „Vingės statyba“, Nr. 3K-3-458/2007, kat. 21.4.1.1; 21.6; 41; 45.4; 69 (S);
25. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 21d. nutartis c. b. UAB „Ashburn International“ v. UAB „Maxima Lt“ Nr. 2A-577/2007, kat. 24.1, 42.11.1, 55;

Elektroniniai dokumentai:

1. BIGWOOD, R. Contracts by Unfair Advantage: From Exploitation to Transactional Neglect. In: *Oxford Journal of Legal Studies*. [interaktyvus] Vol. 25, No. 1 (2005), [žiūrėta 2008m. vasario 23 d.], p. 65-96. Prieiga per internetą: <<http://ojls.oxfordjournals.org/cgi/reprint/25/1/65>>;
2. French Civil Code. [interaktyvus] [žiūrėta 2008m. kovo 15d.]. Prieiga per internetą: <http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm#CHAPTER%20I%20-%20OF%20THE%20NATURE%20AND%20FORM%20OF%20SALES>;
3. German Civil Code (BGB) [Interaktyvus] [žiūrėta 2008m. kovo 15d.]. Prieiga per internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#Section%20313>;
4. HORN, Norbert. Changes in Circumstances and the Revision of Contracts in Some European Laws and in International Law. In: *Horn (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*. [interaktyvus]. Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. 1985, at 15 et seq. [žiūrėta 2008m. vasario 26d.], p. 15-29. Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>;
5. HORN, Norbert. Procedures of Contract Adaptation and Renegotiation in International Commerce. In: *Horn (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*. Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. [interaktyvus] 1985, at 173 et seq. p. 175-190 [žiūrėta 2008m. vasario 25d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>;

6. ICC Hardship Clause 2003, ICC Publication No. 650, Hardship provisions – Drafting suggestions[interaktyvus] [žiūrėta 2008m. vasario 25d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>;
7. ICSID Award, *AMCO Asia Corp. et al. v. The Republic of Indonesia et al.*, YCA 1985, at 61 et seq. . [Interaktyvus] [žiūrėta 2008m. kovo 3d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>;
8. KIM, N. Mistakes, Changed Circumstances and Intent. [interaktyvus], [žiūrėta 2008m. vasario 23d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=958789>>;
9. MILLER, M.R. Revising Austin v. Loral: A Study in Economic Duress, Contract Modification and Framing. In: *Hasting Business Law Journal*. [interaktyvus] Vol. 2, Summer 2006, [žiūrėta 2008m. vasario 23d.], p. 357-426. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=937372>;
10. MITCHEL, Catherine. Leading a life of its Own? The Roles of Reasonable Expectation in Contract Law. In *Oxford Journal of Legal Studies* [interaktyvus] Vol. 23, No. 4 (2003) [žiūrėta 2008m. vasario 23d.] p. 639-655. Prieiga per internetą: <<http://ojls.oxfordjournals.org/cgi/reprint/23/4/639>>;
11. NASSAR, Nagla. Sanctity of Contracts Revisited. Dordrecht, Boston, London [interaktyvus]. 1995 [žiūrėta 2008m. vasario 26d.], Prieiga per internetą: <http://www.tldb.net/>;
12. Principles of International Commercial Contracts. Rome: UNIDROIT, 1994 [interaktyvus][žiūrėta 2008m. vasario 23d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>;
13. The Principles of European Contract Law. Parts I and II. Prepared by the Commission on European Contract Law / edited by O. Lando, H. Beale. The Hague: Kluwer Law International, 2000. [interaktyvus][žiūrėta 2008m. vasario 23d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>;
14. RIVKIN, D. R., Lex Mercatoria and Force majeure. In: *Gaillard (ed.), Transnational Rules in International Commercial Arbitration (ICC Publ Nr. 480,4)*, [Interaktyvus] ,Paris 1993, at 161 et seq. [žiūrėta 2008m. kovo 16d.], p. 163-208. Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>;
15. SALIBA, A.T. LLM, *Rebus sic stantibus*: A Comparative Survey. In: *Murdoch University Electronic Journal of Law*. [interaktyvus] Volume 8, Number 3

- (September 2001) [žiūrėta 2008m. kovo 7d.]. Prieiga per internetą:
<http://www.murdoch.edu.au/elaw/issues/v8n3/saliba83_text.html>;
16. SIGVARD, Jarvin. The Role of Conciliation, Contract Modification and Expert Appraisal in Settling International Commercial Disputes. In: *Berkeley Journal of International Law*. [interaktyvus] 1986. 4:238 [žiūrėta 2008m. kovo 11d.]. Prieiga per internetą:
<<http://scholar.google.com/scholar?hl=lt&lr=&q=info:scvQEKEMelAJ:scholar.google.com/&output=viewport>>;
17. SMITS, J. M. The Principles of European Contract Law and the Harmonisation of Private Law in Europe [interaktyvus], p. 567-590. [žiūrėta 2008m. vasario 23 d.] Prieiga per internetą:
<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=792545>;
18. UNIDROIT Principles. OfficialComments. [interaktyvus] Article 3.10 [žiūrėta 2008m. kovo 16d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=13637>>;
19. van HOUTTE, Hans. Changed Circumstances and Pacta Sunt Servanda. In: *Gaillard (ed.), Transnational Rules in International Commercial Arbitration (ICC Publ. Nr. 480,4)*. [Interaktyvus], Paris 1993, at 105 et seq. [žiūrėta 2008m. vasario 25d.], p. 107-123. Prieiga per internetą: <<http://www.tldb.net/>>

Santrauka

Moderniose teisinėse sistemose pripažįstama, jog subjektinių sutarties šalių teisių ir teisėtų lūkesčių apsauga garantuojami tikslingu šalių bendradarbiavimo rezultato įgyvendinimu. Todėl vienas iš pagrindinių sutarčių teisei keliamų uždavinių yra reali sutartinių santykių išsaugojimo galimybė. Veiksminga priemonė keliamiems tikslams realizuoti yra sutarties pakeitimo institutas. Būtent šis institutas yra magistro darbo tyrimo objektas. Visų pirma, darbe atskleidžiama sutarties pakeitimo instituto samprata dviejų pagrindinių sutarčių teisės principų - sutarties laisvės ir *pacta sunt servanda* - kontekste. Sutarties pakeitimo įtaką sutartiniuose santykiuose atspindima detalios instituto vaidmens bei santykio su kitomis teisių gynimo priemonėmis analizės pagrindu. Remiantis sisteminiu pirminių ir antrinių teisės šaltinių tyrimu darbe pateikiamas galimų sutarties pakeitimo būdų ir formų turinys, išsamus instituto įgyvendinimo galimybių nagrinėjimas bei su tuo susijusios problemos. Aptariant minėtus klausimus, pateikiama sutarties pakeitimo instituto teisinio reguliavimo Lietuvoje analizė, jo taikymo galimybės ir sąlygos, koncentruojantis į tris dažniausiai praktikoje pasitaikančias situacijas, kuriose gali būti itin reikšminga sutarties pakeitimo instituto panaudojimo galimybė sutarties išsaugojimo tikslais.

Summary

Modification of Contract

Modern justice systems recognize that protection of rights and rightful expectations of subjective contracting parties is guaranteed by putting into practice purposeful cooperation between those parties. Therefore one of the most important objectives of contract law is the possibility to maintain contract relationship. The institute of contract modification is a rather effective mean while meeting those objectives. Namely this institute is the main object of research in the master work.

First of all, the conception of the institute is explained considering the context of two essential contract law principles- freedom of contract and *pacta sunt servanda*. The modification of contract and its influence to the relationship between contracting parties is shown by analyzing the detailed function of the institute and its relation with other means of law and rights protection. On the basis of systematic investigation of sources of law, the possible ways and forms of contract modification are presented as well as the comprehensive research of the possibilities and problems which may occur while putting such institute into practice. While investigating the above-mentioned points, the analysis of legal regulations of the institute of contract modification is presented, together with the possible ways and conditions to apply it in Lithuania, taking into consideration three most often situations occurring in real practice, where the role of the institute of contract modification would be particularly significant in order to keep contract alive.